

Jaana Ojuva (toim.)

ELÄINTEN HYVINVOINTI MATKAILU- PALVELUISSA

- Vinkkejä ja hyviä käytäntöjä
lappilaisten matkailueläinten
hyvinvointiin

LAPIN AMK Sarja D. Muut julkaisut 4/2018

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-235-8 (nid.)
ISSN 2342-2521 (painettu)
ISBN 978-952-316-236-5 (pdf)
ISSN 2342-253X (verkkojulkaisu)

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja
Sarja D. Muut julkaisut
4/2018

Rahoittajat: Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristö-
keskus, Euroopan maaseudun kehittämisen
maatalousrahasto

Toimittaja: Jaana Ojuva
Kirjoittajat: José-Carlos García-Rosell, Sanna
Koljonen, Outi Kähkönen, Veikko Maijala, Karoliina
Majuri, Jaana Ojuva, Eija Raasakka, Mikko Äijälä

Kansi: Nomon Oy
Kuvitus ja taitto: Nomon Oy
Kuvat: ELMA-hankkeen ellei toisin mainita
Paino: Erweko Oy

Lapin ammattikorkeakoulu
Jokiväylä 11 C
96300 Rovaniemi

Puh. 020 798 6000
www.lapinamk.fi/julkaisut

Lapin korkeakoulukonserni LUC
on yliopiston ja ammattikorkea-
koulun strateginen yhteenliittymä.
Konserniin kuuluvat Lapin yliopisto
ja Lapin ammattikorkeakoulu.
www.luc.fi

ELÄINTEN HYVINVOINTI MATKAILU- PALVELUISSA

**- Vinkkejä ja hyviä käytäntöjä
lappilaisten matkailueläinten
hyvinvointiin**

Jaana Ojuva (toim.)

Sisällys

Eija Raasakka ja Jaana Ojuva

1 Esipuhe 8

José-Carlos García-Rosell ja Mikko Äijälä

2 Eläinmatkailu Lapissa 10

2.1 Eläinmatkailu lukuina 10

2.2 Matkailijoiden käsityksiä eläinmatkailusta 12

2.3 Matkailutoimijoiden näkemyksiä eläinmatkailusta 15

2.4 Kansainvälisten matkanjärjestäjien auditoinnit 23

Lähteet 24

Karoliina Majuri

3 Eläinten hyvinvointi 26

3.1 Hyvinvoinnin määrittäminen 26

3.2 Eläinten yksilöllinen kohtelu 27

3.3 Matkailueläinten hyvinvoinnin hyvät käytännöt 28

Lähteet 29

Karoliina Majuri ja Sanna Koljonen

4 Rekikoiran hyvinvointi 30

4.1 Lajityypillinen käyttäytyminen 30

4.2 Fyysinen hyvinvointi 31

4.3 Henkinen hyvinvointi 35

4.4 Virikkeellistäminen 38

4.5 Pitopaikka 40

4.6 Ruokinta 48

4.7 Nesteytys 51

4.8 Lisääntyminen 51

4.9 Käsittely 56

4.10 Työskentely 59

4.11 Työuran jälkeen 61

Lähteet	64
<i>Veikko Majjala</i>	
5 Poron hyvinvointi	65
5.1 Lajityyppillinen käyttäytyminen	65
5.2 Fyysinen hyvinvointi	67
5.3 Henkinen hyvinvointi	71
5.4 Virikkeellistäminen	72
5.5 Pitopaikka	73
5.6 Ruokinta talvella	76
5.7 Koulutus	76
5.8 Työskentely	78
Lähteet	81
<i>Outi Kähkönen</i>	
6 Hevosen hyvinvointi	82
6.1 Lajityyppillinen käyttäytyminen	82
6.2 Yksilöllisyys	83
6.3 Fyysinen hyvinvointi	84
6.4 Henkinen hyvinvointi	87
6.5 Virikkeellistäminen	88
6.6 Pitopaikka	89
6.7 Ruokinta	92
6.8 Koulutus	93
6.9 Työskentely	95
6.10 Turvallinen ja hyvinvoiva asiakashevonen	97
6.11 Oppaan ja hoitajan ohjaaminen	99
6.12 Asiakas ja hevonen	100
Lähteet	102

Vieraskynät

- Why should you think about responsibility towards animals?* 14
Sveinn Hólmur Guðmundsson, Quality and Environmental Manager
Elding Whale Watching, Islanti
- Is it worth putting so much effort on animal welfare in a truly challenging business environment?* 14
Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide
Exploring Iceland, Islanti
- Mitä laki vaatii turvalliselta eläinpalvelulta?* 17
Jaakko Leinonen, ylitarkastaja
Tukes, Suomi
- Quality starts from horses and their welfare* 17
Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide
Exploring Iceland, Islanti
- Buying a responsible holiday – that is just the beginning* 18
Vicki Brown, Travel Writer and Editor
Responsible Travel, Iso-Britannia
- Kannattaako yrityksen olla sosiaalisessa mediassa?* 20
Joonas Rokka, markkinoinnin apulaisprofessori ja Lifestyle Research Centerin johtaja,
EMLYON Business School, Ranska

<i>Following standards and codes</i>	22
Sveinn Hólmar Guðmundsson, Quality and Environmental Manager Elding Whale Watching, Islanti	
<i>Need for an ambitious Code of Conduct for horse riding business</i>	22
Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide Exploring Iceland, Islanti	
<i>Vaativat asiakkaat – uusi ilmiö</i>	24
Jaakko Leinonen, ylitarkastaja Tukes, Suomi	
<i>Valjakkokoirien jalostus</i>	51
Riitta Kempe, tutkija ja valjakkoajaja Luonnonvarakeskus, Suomi	
<i>Eläinlääkärin UKK – eli usein kysytyt kysymykset</i>	56
Terhi Ritvanen, valvontaeläinlääkäri Rovaniemi, Suomi	
<i>Matkailuporojen kastraatio</i>	70
Marja Nuorgam, kunnaneläinlääkäri Inari, Suomi	
<i>Turvallinen ja hyvinvoiva asiakashevonen</i>	97
Anna Kilpeläinen, ratsastuksenohjaaja ja eläinten kouluttaja Suomi	

ESIPUHE

Eläimet ovat tänä päivänä tärkeä matkailun vetovoimatekijä. Niillä on matkailussa monia erilaisia rooleja, kuten esimerkiksi toimia viihdyttäjänä eläinnäytöksissä ja aktiviteettien tuottajana safareilla. Lisäksi eläimet ovat monien matkakohteiden symboleita. Matkailija yhdistää mielessään poron Lappiin, valaat Islantiin ja kengurut Australiaan. Matkakohteet, joissa eläimiä ei hyödynnetä millään tavalla, ovat nykyään enemmänkin poikkeus kuin sääntö.

Matkailijoiden arvomaailma vaikuttaa heidän kulutuspäätöksiinsä. Suuri osa matkailijoista edellyttää, että yrittäjät tuottavat eläinmatkailupalveluita vastuullisesti – eläinten hyvinvointia edistäen. Matkailijat ovat myös erittäin tietoisia matkailun mahdollisista kielteisistä vaikutuksista eläimiin ja osaavat kiinnittää huomiota epäkohtiin, jakaen aktiivisesti hyvät ja huonot kokemuksensa verkossa.

Yksittäisten matkailijoiden ohella myös suuret kansainväliset matkanjärjestäjät ovat kiinnittäneet huomiota eläinten hyvinvointiin. Toimintatavat ovat muuttumassa, ja osa matkanjärjestäjistä on jo lopettanut yhteistyön kyseenalaisten palveluntarjoajien kanssa. Eläinten hyvinvoinnin laiminlyöminen on siis yritykselle todella suuri riski.

Olemme koonneet tähän oppaaseen tietoa eläinmatkailun nykytilasta Lapissa sekä hyviä käytänteitä kolmen keskeisen Lapin matkailussa työskentelevän eläimen – rekikoiran, poron ja hevosen – hyvinvoinnin tukemiseksi. Opas on tuotettu osana ”Eläinten hyvinvointi matkailupalveluissa” -tiedonvälityshanketta (2016–2018). Hankkeen rahoittamisesta vastasi Lapin ELY-keskus/Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto ja sen toteuttivat Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (Lapin AMK ja Lapin yliopisto) sekä Lapin AMKin Teollisuuden ja luonnonvarojen osaamisala. Hankkeessa tuottamamme materiaalit on tallennettu vapaasti hyödynnettäväksi hankkeen verkkosivuille www.matkailuelaimet.fi.

Laki määrittää vähimmäisvaatimukset eläinten hyvinvoinnin huomioimiseksi. Ne ovat tuttuja asioita eläinmatkailupalveluita tuottaville yrittäjille ja yritysten henkilökunnalle. Siksi emme käsittele niitä, vaan olemme koonneet oppaaseen monipuolisen kattauksen hyviä käytäntöjä. Ne ovat esimerkkejä ja käytännön vinkkejä, joista jokainen yrittäjä voi poimia itselleen sopivimmat. Emme ota kantaa siihen, miten kenenkin tulisi toimia, sillä hyvinvointia voi edistää usealla eri tavalla.

Olemme koostaneet hyviä käytäntöjä useista eri lähteistä. Ne pohjautuvat kaikki hankkeessa tehtyyn yhteistyöhön lukuisten kansallisten ja kansainvälisten asiantuntijoiden kanssa. Olemme iloksemme saaneet keskustella eläinten hyvinvoinnista monipuolisen ammattilaisryhmän kanssa, johon on kuulunut muun muassa matkailuyrittäjiä kotimaasta ja ulkomailta, ohjelmapalveluyritysten työntekijöitä, eläinlääkäreitä, kansainvälisiä tutkijoita, yhdistysten edustajia, matkailijoita, alueellisen matkailumarkkinoinnin edustajia ja kansainvälisiä matkanjärjestäjiä.

Kaikki asiantuntijayhteistyön myötä kokoamamme tieto ei mahdu yhteen oppaaseen, joten olemme tehneet rajauksia. Keskitymme kunkin eläimen kohdalla niihin aiheisiin, joita yhteistyökumppanimme

ovat korostaneet merkityksellisiksi. Lisäksi sisällytimme oppaaseen vinkkejä erinomaisista, erityisesti hevosen hyvinvointiin liittyvistä olemassa olevista materiaaleista.

Yhteistyökumppanimme ovat äänessä myös vieraskynäteksteissä ja yrittäjäsitaateissa. Vieraskynät ovat yhteistyökumppaneidemme tuottamia, ja niitä löytyy oppaasta suomeksi ja englanniksi. Teksteissä kerrotaan syvällisemmin muutamista hyvinvointiin liittyvistä aiheista. Sitaatit puolestaan ovat lainauksia useilta eri matkailueläinyrittäjiltä ja matkanjärjestäjiltä. Ne on lyhennetty ja muokattu yleiskielelle kertojan anonymiteetin turvaamiseksi ja luottavuuden parantamiseksi.

Pääosin opas on hanketiimimme tuottama, kukin asiantuntija on kirjoittanut omasta erityisalastaan. Maria Hakkarainen ja Minni Haanpää ovat vaikuttaneet kommenteillaan oppaan sisältöihin. Suurin kiitos valmiista oppaasta kuuluu kuitenkin yrityksille, jotka ovat jakaneet omat tietonsa ja kokemuksensa kanssamme. Lopuksi haluamme antaa erityiskiitoksen hankkeemme ohjausryhmän jäsenille, jotka ovat aktiivisesti osallistuneet hankkeen materiaalien suunnitteluun ja tuottamiseen – eli kiitos Päivi Hiukka (Polar Lights Tours Oy), Pasi Ikonen (Hetta Huskies Oy), valvontaeläinlääkärit Raisa Kiimamaa (Tunturi-Lappi) ja Maarit Salmi (Rovaseutu), Miia Merkkö (Arctic Reindeer Oy), Jussi Soppela (Lapin AMK), Anna-Kaisa Teurajärvi (Lapin ELY-keskus), Jarno Valkonen (Lapin yliopisto) ja Joonas Vola (Lapin yliopisto/Arktinen keskus).

Rovaniemellä 1.8.2018

Eija Raasakka, projektipäällikkö ja Jaana Ojuva, viestintäsuunnittelija
Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (Lapin yliopisto ja Lapin AMK)

Lähteet:

Bohn, D., Garcia-Rosell, J-C. & Äijälä, M. 2018. Animal-based Tourism Services in Lapland. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla www.matkailuelaimet.fi.

Cohen, E. 2009. The wild and the humanized: Animals in Thai tourism. *Anatolia, An International Journal of Tourism & Hospitality Research* Vol. 20, 1–36. Saatavilla doi: 10.1080/13032917.2009.10518898.

Garcia-Rosell, J-C. & Äijälä, M. 2018. Lapin matkailijoiden käsityksiä eläinmatkailusta. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla www.matkailuelaimet.fi.

Vaughan, H. 2018. Thomas Cook to stop selling tickets to seaworld over animal welfare concerns. Saatavilla www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/thomas-cook-seaworld-tickets-killer-whale-orca-florida-loro-paque-tenerife-a8468916.html.

ELÄINMATKAILU LAPISSA

José-Carlos García-Rosell, Lapin yliopisto/Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti

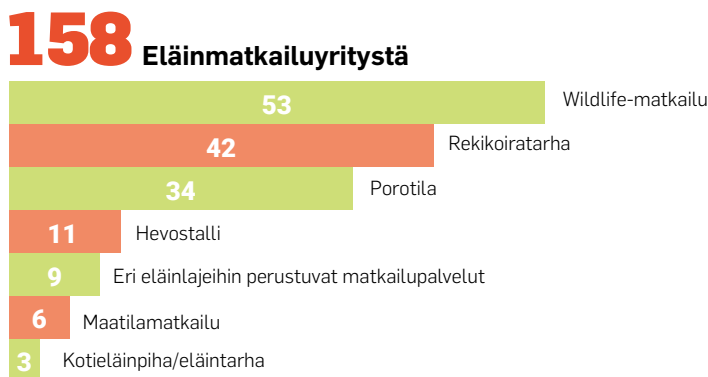
Mikko Äijälä, Lapin yliopisto/Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti

2.1 Eläinmatkailu lukuina

Lapin matkailutoimijat ovat hyvin tietoisia siitä, miten suuri merkitys eläimillä on osana matkailun palvelutarjontaa. Tiedot saatavilla olevista eläinmatkailupalveluista ovat kuitenkin olleet monilta osin puutteellisia. Tämän vuoksi teimme laajan taustatietojen ja nykytilan kartoituksen. Selvitimme muun muassa lappilaisten eläinmatkailuyritysten määrän ja sijainnin, eläinten määrät sekä eläinmatkailun talousvaikutukset. Tiedot perustuvat vuoden 2016 tilanteeseen.

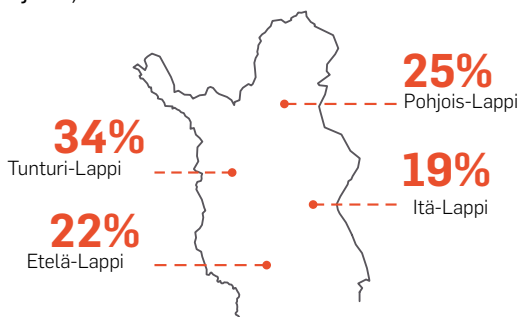
Lapissa on yhteensä 158 eläinmatkailuyritystä. Rekikoiratarhoja niistä on 42 kappaletta, porotiloja 34 kappaletta ja matkailupalveluja tarjoavia hevostalleja 11 kappaletta.

Eläinmatkailuyritysten määrä Lapissa (kpl)

Eläinmatkailuyritykset ovat jakaantuneet melko tasaisesti eri puolille Lappia. Kolmannes (34 %) yrityksistä sijaitsee Tunturi-Lapissa (Levi, Ylläs, Muonio ja Enontekiö). Neljännes yrityksistä (25 %) sijaitsee Pohjois-Lapissa (Inari, Saariselkä ja Utsjoki) ja lähes yhtä monta yritystä (22 %) sijaitsee Etelä-Lapissa (Rovaniemi, Ranua, Tornionlaakso ja Meri-Lappi). Hieman alle viidennes (19 %) yrityksistä sijaitsee Itä-Lapissa (Pyhä-Luosto, Sodankylä, Salla ja Kemijärvi).

Eläinmatkailuyritysten alueellinen jakaantuminen Lapissa

Lapissa on yhteensä 1022 matkailuyritystä, jotka tuottavat 630 miljoonan euron vuotuisen liikevaihdon. Eläinmatkailuyrityksiä kaikista matkailuyrityksistä on 15 % (158 kpl) ja ne tuottavat 15,1 miljoonan euron vuotuisen liikevaihdon.

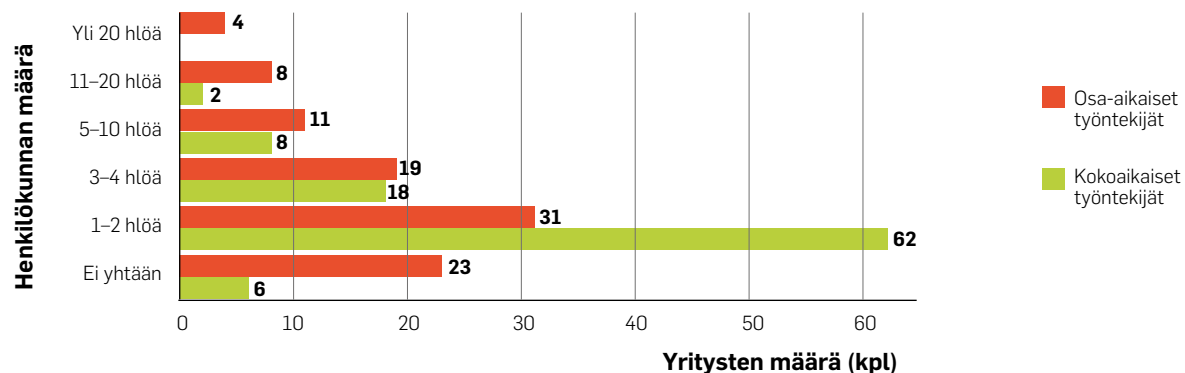
Eläinmatkailuyritysten palveluiden tuottamiseen osallistuu noin 5400 kotieläintä ja puolivilliä eläintä sekä lukematon määrä villieläimiä. Lukumäärältään suurin eläinryhmä ovat rekikoirat, seuraavana tulevat porot, tarhatut (villi)eläimet ja hevoset. Yksilötasolla taloudellisesti tuottavin eläinlaji on poro, jonka tuottama vuotuinen liikevaihto on yli 5000 euroa. Hevosien tuottama vuotuinen liikevaihto on hieman alle 5000 euroa ja rekikoiran noin 2400 euroa.

Rekikoirien, porojen ja hevosten lukumäärä sekä niiden tuottama liikevaihto

Lapissa toimivista eläinmatkailuyrityksistä 2/3 on mikroyrityksiä, jotka tarjoavat kokopäiväistä työtä pääasiassa yhdelle tai kahdelle henkilölle, mukaan lukien yrittäjä. Eläinmatkailuyrityksissä työskentelee – riippumatta yrityksen koosta – paljon osa-aikaisia työntekijöitä.

Eläinmatkailuyritysten henkilökunnan määrä

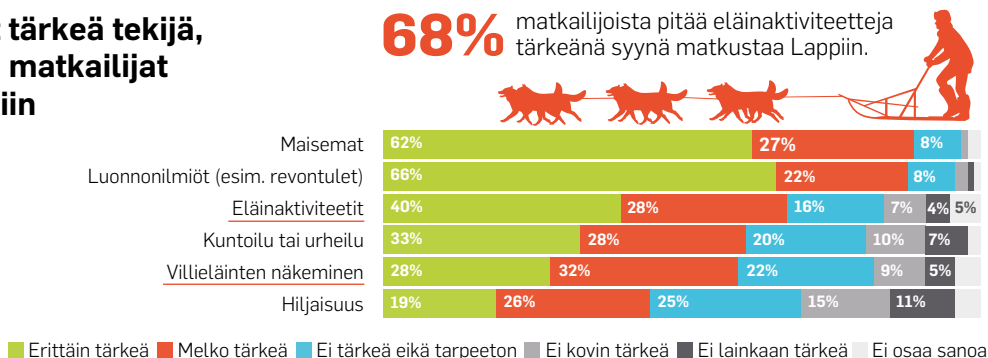
2.2 Matkailijoiden käsityksiä eläinmatkailusta

Eläinmatkailuyrittäjällä on hyvä olla riittävästi taustatietoja Lappiin tulevien matkailijoiden kulutustottumuksista sekä heidän asenteistaan eläimiä ja eläinmatkailua kohtaan.

Matkailijat ovat kiinnostuneita eläimistä ja niiden hyvinvoinnista, ja he ovat aiempaa tietoisempia eläinmatkailuun liittyvistä ongelmista. Matkaseurueet koostuvat yleisimmin oman perheen jäsenistä. Matkailijat varaavat matkan useimmiten matkanjärjestäjän kautta valmiina matkapakettina, ja he etsivät ennen matkaa tietoa Lapista ja tarjolla olevista palveluista erityisesti sosiaalisen median eri kanavista.

Entä mikä houkuttelee kansainvälisen matkailijan juuri Lappiin? Suuri osa matkailijoista saapuu Lappiin erilaisten luonnonilmiöiden houkuttelemana. Yhtenä tärkeimmistä näihin kuuluvat eläinohjelmapalvelut, kuten rekikoira- ja porosafarit.

Eläimet ovat tärkeä tekijä, jonka vuoksi matkailijat tulevat Lappiin

Matkailijoiden arvomaailma vaikuttaa heidän ostopäätöksiinsä. Valtaosa matkailijoista (83 %) näkee eläimissä syvempiä arvoja ja on huolissaan eläinten kohtelusta nyky-yhteiskunnassa. He myös kiinnittävät huomiota esimerkiksi ostamiensa tuotteiden ja palvelujen paikallisuuteen sekä ympäristöystävällisyyteen.

Matkailijat tekevät arvopohjaisia kulutusvalintoja

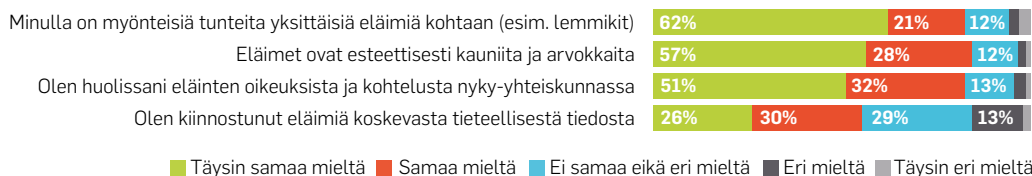
71% suosii paikallisten yrittäjien tuotteita ja palveluita.

57% on kiinnostunut tuotteiden raaka-aineiden alkuperästä.

50% suosii ympäristöystävällisiä tuotteita.

Matkailijat ovat kiinnostuneita matkailualalla työskentelevien eläinten kohtelusta. He kokevat eläinten hyvinvoinnin ja asianmukaisen kohtelun tärkeäksi asiaksi. Huomionarvoista on, että ainoastaan viidesosa matkailijoista sallisi aina eläinten katselun ja valokuvaamisen.

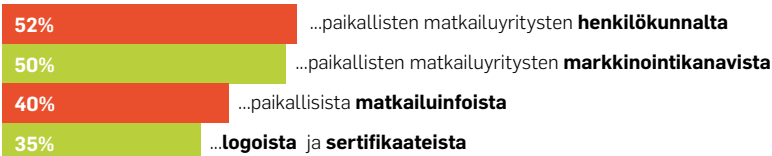
Matkailijoiden käsityksiä eläimistä ja niiden asemasta matkailualalla

Matkailijat haluavat saada lisätietoa eläinten hyvinvoinnista paikallisten matkailuyritysten henkilökunnalta ja yritysten eri markkinointikanavista. Tämä kannattaa huomioida yritysten ja matkailualueiden markkinointiviestinnässä.

Matkailijat haluavat tietoa eläinten hyvinvoinnista paikallisen tason matkailutoimijoilta

Matkailijat haluavat tietoa eläinten hyvinvoinnista...

Eläinmatkailu on hyväksyttävää, kun eläinten hyvinvointi huomioidaan.

"Animals (e.g. huskies, reindeer) make travel experience more unforgettable, but I agree that they should be treated well (e.g. enough rest)."

"I do not like to participate in activity that requires animals to overwork."

"No cruelty should be allowed. Tourists should understand what impact is made on animals when they are used in tourism."

Eläinmatkailu ei ole hyväksyttävää.

"No matter what kind of activity, animals should not be used for any kind of benefit."

"The use of huskies is deplorable. They are thin, tired and don't have a place for recovery. I have Galgos that have been rescued from maltreatment."

"Personally, I don't like activities such as reindeer and husky sledding. Animals are supposed to have freedom and their own living environment."

Eläinmatkailusta tiedottaminen on puutteellista.

"I hope that animal-based activities can give tourists more time to know about animals' life, food and training activities. I think that these are very interesting and can make us to know better animals and their daily life."

"I would like to see more of correct feeding and right treatment of animals through videos, photos etc. to ensure it is ok."

"Often we are probably unaware of the true welfare of animals we see. But we need to be aware of and educated about animals. Therefore it is necessary, but needs control."

Vieraskynä

Why should you think about responsibility towards animals?

Sveinn Hólmur Guðmundsson, Quality and Environmental Manager, Elding Whale Watching, Islanti

Elding is a Reykjavik, Iceland based company which was founded in year 2000 and since the beginning responsible whale watching has been one the main priorities of the company. Since then a lot has changed as in two decades whale watching has turned from small-scale seasonal tours to year-round products whale watching being now one of the top three tourist activities in Iceland.

What is it worth putting a lot of effort and resources to promote responsible whale watching on our tours? Making optimal use of the natural resources and high quality services that our tours are built around requires us to respect nature and give as much back as we possibly can. For example by using the certificates such as EarthCheck and Blue Flag we can prove to the customers that we are looking after responsibility in our tours and therefore our rate is a little bit higher. The whales bring us the revenue and we want the situation to be like that also after ten, twenty and many more years.

Vieraskynä

Is it worth putting so much effort on animal welfare in a truly challenging business environment?

Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide, Exploring Iceland, Islanti

Exploring Iceland is an Icelandic tour operator which was founded in December 2015. It offers versatile programs from family holidays to specialized activities like hiking or horseback riding. Its operation is grounded on values such as high quality tours, authentic experience through teaming up with our local partners, genuine experiences by travelling in the traditional ways with hand horses and loose herds, very good horses and experienced professional guides and tours that are fair trade and animal friendly.

We do not expect fast growth and high profits, at least to start with our target group as it will be small and limited. We still believe it is a more stable and rewarding market group and certainly growing. Money isn't everything: If you are planning on working in this industry for several years, you want to be proud of what you are selling and you want to be able to be honest about what you are selling. However, our emphasis on high quality, fair trade and animal welfare comes at a price as our tours are up to 20% more expensive than comparable tours from our competitors. This brings a big challenge for marketing more expensive tours for the benefit of animal welfare.

2.3 Matkailutoimijoiden näkemyksiä eläinmatkailusta

Matkailijoiden eroavat eläinkäsitykset

Eläinmatkailupalveluiden tarjoajat eivät aina huomioi riittävän hyvin erilaisia asiakkaita ja heidän tarpeitaan. Joissain tapauksissa on myös selvää, ettei siihen löydy palveluntarjoajan puolelta halukkuutta. Erilaisten asiakastarpeiden huomioiminen on kuitenkin kannattavaa, sillä se auttaa rakentamaan paremman asiakassuhteen.

Matkailutoimijat ovat yleisesti sitä mieltä, että kansallisuuksien väliset erot selittävät pitkälti asiakkaiden käyttäytymistä eläimiä kohtaan. Näin kokevat erityisesti yrittäjät. Ero tehdään usein eurooppalaisten ja aasialaisten – etenkin kiinalaisten – välille. Myös kielimuuri voi aiheuttaa ongelmia eläinten kanssa toimimisessa, kun asiakkaat eivät ymmärrä henkilökunnan neuvoja.

Kansallisuuksien väliset erot eivät kuitenkaan selitä kaikkea. Toisinaan erot selittyvät, kun verrataan keskenään kaupungissa ja maaseudulla asuvia matkailijoita. Myös matkailijoiden aiemmat kokemukset eläimistä – tai niiden puuttuminen – vaikuttavat asenteisiin ja käyttäytymiseen. Esimerkiksi pelko eläimiä kohtaan vähenee, kun matkailijat pääsevät kosketuksiin eläinten kanssa. Asiakkaiden käsityksiä ja asenteita voi myös tarkoituksellisesti ohjata haluttuun suuntaan perustelemalla avoimesti ja selkeästi tiettyjä eläimiin liittyviä toimintatapoja.

Eläimet ja palvelun laatu

Onnistuneen palvelukokonaisuuden kannalta yrittäjän ja oppaiden asenne sekä ammattitaito ovat keskeisiä tekijöitä. Yrityksen henkilökunnalla on suuri vastuu toimia eläinten hyvinvoinnin ja asiakaspalvelun asiantuntijoina. Ammattitaitoinen henkilökunta hallitsee muun muassa palvelun laadun, eläinten hyvinvoinnin ja turvallisuuden.

Eläinmatkailupalvelujen laatu pyritään varmistamaan monin eri tavoin. Laatuun kuuluvat esimerkiksi palvelujen turvallisuus sekä olosuhteisiin mukautuminen ja niiden ennakointi. Palvelun toteuttamiseen vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi sää ja matkailijoiden toiminta. Lapin matkailun nopea kasvu puolestaan on laajempi muutos, johon mukautuminen on haastavaa.

Yritykset käyttävät eläinten kouluttamiseen paljon voimavaroja. Ne totutetaan ihmisiin ja muihin eläimiin sekä toimimaan oikein safareilla. Eläimille annetaan myös tarvittaessa mahdollisuus pysyä erossa matkailijoista.

Eläinten totuttaminen sekä ihmisiin että varusteisiin on tärkeää.

Eläinmatkailupalvelujen turvallisuus eläimille ja ihmisille on ensiarvoisen tärkeää, ja se pyritään varmistamaan esimerkiksi täsmällisellä ajo-opetuksella. Usein safarien turvallisuutta lisätään käyttämällä useampaa opasta ja rekikoirasafareilla moottorikelkkaa. Eläinten ja matkailijoiden välistä vuorovaiikutusta voidaan myös turvallisuussyistä rajoittaa.

"Ajo-opetus annetaan aina ennen safarille lähtöä ja sen tehokkuutta voi lisätä sisällyttämällä tärkeät ohjeet tarinaan, jolloin asiakkaat kuuntelevat ja keskittyvät paremmin. Kolme tärkeää ohjetta ovat: Älä koskaan päästä reestä irti, käytä jarrua ja auta koiria aina tarpeen vaatiessa – esimerkiksi ylämäissä. Lopuksi asiakkaita vielä pyydetään toistamaan nämä kolme ohjetta." (Rekikoirayrittäjä).

Matkailijoita voidaan ohjeistaa erilaisten ohjetaulujen avulla.

Matkanjärjestäjille eläinten hyvinvointi on merkittävä osa palvelun laatua. He eivät kuitenkaan ole eläinten hyvinvoinnin asiantuntijoita, minkä vuoksi paikallisten yrittäjien asiantuntemusta tarvitaan. Yrittäjien olisikin tuotava aktiivisesti ja avoimesti esille mitä eläinten hyvinvointi tarkoittaa ja miten yritys sitä omassa toiminnassaan edistää.

Vieraskynä

Mitä laki vaatii turvalliselta eläinpalvelulta?

Jaakko Leinonen, ylitarkastaja, Tukes, Suomi

Kuluttajaturvallisuuslain 5§:n mukaan toiminnanharjoittajan on olosuhteiden vaatiman huolellisuuden ja ammattitaidon edellyttämällä tavalla varmistauduttava siitä, että kulutustavarasta tai kuluttajapalvelusta ei aiheudu vaaraa kenenkään terveydelle tai omaisuudelle. Laki siis edellyttää, että palvelu on suunniteltu ja toteutettu siten, ettei siitä aiheudu vaaraa palveluun osallistuville (asiakkaille) eikä sen toteuttamiseen osallistuville (työntekijät ja eläimet).

Miten eläimet sitten linkittyvät palvelun turvallisuuteen? Eläimet eivät saa toiminnallaan aiheuttaa vaaraa asiakkaille eivätkä myöskään asiakkaat saa aiheuttaa vaaraa eläimille. Eläimille pitää tarjota riittävästi ravintoa, vettä ja lepoa. Eläinten tulee saada myös noudattaa mahdollisimman hyvin lajityypilleen ominaista käyttäytymistä palvelun yhteydessä. Turvallisuuden varmistaminen on siis moniulotteinen kokonaisuus eläimen ollessa mukana palvelussa.

Vieraskynä

Quality starts from horses and their welfare

Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide, Exploring Iceland, Islanti

We purposely do not offer many departures in a row. We want the horses and the human team to get some breaks in between tours. We want them to be well rested and we want them to look forward to welcoming our guests. Interacting with the team is essential on our tours, our clients want to get to know the locals, hear their story. We pay our partners 70–100% more per guest but in return ask them to follow our Animal Welfare policy which has strict requirements regarding the number of horses used, the age of riding horses, breaks, feeding and medical care and others. They are contract bound and failure to follow this code of conduct may be grounds for terminating our contract.

Hyvinvoinnista viestiminen

Eläimet ovat Lapin matkailulle tärkeä imagotekijä. Eläinten kohteluun liittyvät mahdolliset laiminlyönnit vaikuttavat negatiivisesti koko Lapin matkailuimagoon. Matkailijat ovat aiempaa tietoisempia eläinten kohteluun liittyvistä kysymyksistä ja osallistuvat itse aktiivisesti sosiaalisessa mediassa käytäviin keskusteluihin, antaen kokemuksistaan runsaasti palautetta.

"Internetin tuoman läpinäkyvyyden ja tiedon lisääntymisen vuoksi matkailijat ovat enemmän kiinnostuneita eläinten hyvinvoinnista." (Matkanjärjestäjän edustaja)

Vieraskynä

Buying a responsible holiday – that is just the beginning

Vicki Brown, Travel Writer and Editor, Responsible Travel, Iso-Britannia

Consumer education is so vital when it comes to tourism, more so than in most other areas. It's not just about your purchasing choices, it's how you act. Probably the most effective way for us to communicate responsibility are Responsible Travel's holiday reviews, which are trusted because they can only be submitted by customers who have actually been on the holidays. We ask questions like "Did you feel that your holiday benefited local people, reduced environmental impacts or supported conservation?" This makes customers think about the responsible tourism angle of their holidays, and also acts as a red flag to us if they report anything negative. If necessary, we will follow up with the tour operators to find out more about the issues. Our customers are our auditors!

Eläinmatkailuyritykset viestivät asiakkailleen eläinten hyvinvoinnista pääasiassa silloin, kun asiakkaat ovat paikan päällä yrityksessä. Hyvinvoinnista kertovia asioita ja tilanteita ovat muun muassa ympäristön siisteys, asiakkaan kohtaaminen ja toiminnan läpinäkyvyys. Lisäksi osa yrityksistä kertoo eläimistä ja niiden elämästä muissakin yrityksen viestintäkanavissa, erityisesti sosiaalisessa mediassa.

Matkanjärjestäjät kuitenkin kokevat, että eläinten hyvinvoinnista viestiminen on puutteellista: sitä leimaa suunnitelmallisuuden ja yhteistyön puute. Tehokas viestintä vaatii yritysten välistä yhteistyötä. Tässä alan yhdistysten rooli koetaan keskeiseksi. Yhdistykset saavat äänensä kuuluviin aluekehittämistyössä aivan eri tavalla kuin yksittäinen yrittäjä. Lisäksi parhaiten soveltuvien viestintäkanavien valinnalla on tärkeä rooli. Sähköiset viestintäkanavat ja etenkin sosiaalinen media ovat oikein hyödynnettyinä kustannustehokkaita.

Tietoisku

Eläinmatkailua edistävät yhdistykset

Suomessa eläinmatkailun kehittämiseen tähtäviä yhdistyksiä ovat muun muassa Suomen Vaellustallien liitto ry (SuoVa), Porotilamatkailu ry sekä Lapin Koiravaljakkoyrittäjien yhdistys ry. Ne kokoavat alan toimijoita yhteen ja kehittävät eläinmatkailua sekä eläinten hyvinvoinnin että liiketoiminnan näkökulmasta.

SuoVa on perustettu vaellusratsastusyrittäjien toimesta ja sen tavoitteena on lisätä vaellustallien välistä yhteistyötä. Samalla SuoVa toimii vaellusratsastus- ja hevosmatkailuyritysten edunvalvontajärjestönä ja tarjoaa jäsenilleen kehittämis- ja markkinointiapua. SuoVa on luonut esimerkiksi Priimatalli-järjestelmän, joka on luotu työkaluksi jäsentallien laadun kehittämiseen. Lisätietoa osoitteesta www.vaellustallit.fi.

Porotilamatkailu ry:n tavoitteena on tukea porotilojen ja poromiesten matkailutoimintaa, vahvistaa jäsentensä keskinäistä yhteistyötä ja solmia suhteita muihin yhteistyökumppaneihin. Yhdistys tarjoaa koulutusta ja työkaluja matkailuyrityksen laatutyöhön, turvallisuussuunnitteluun ja yrityksen kehittämiseen. Esimerkkejä toiminnasta ovat mm. vuotuiset matkailuporojen pilttaustapahtumat sekä yhteistyökumppaneiden kanssa laadittu Porotilamatkailuyrittäjän kulta-jyvät - opas. Lisätietoa osoitteesta www.porotilamatkailu.fi.

Lapin Koiravaljakkoyrittäjien yhdistys ry:n tavoitteena on toimia lappilaisten rekikoirayrittäjien edunvalvojana, lisätä yrittäjien yhteistyötä ja parantaa toiminnan tunnettua kansallisesti ja kansainvälisesti. Erityisesti yhdistys pyrkii tukemaan tiedonvälitystä koirien hyvinvointiin, palvelun laatuun ja vastuulliseen toimintaan liittyvistä parhaista käytänteistä.

Arvot esille viestinnässä

Yksi mahdollisuus viestinnän kehittämiseksi on hyödyntää tarinallistamisen ideaa. Tarinoiden avulla kerrotaan avoimesti ja aidosti yrityksen arvojen mukaisesta toiminnasta. Tärkeitä arvoja ovat eläinten kunnioittaminen yksilöinä sekä eläimiin liittyvät perinteet. Tuotetut tarinat eivät saa olla toimintaan "päälle liimattuja", sillä valheellinen viestintä kääntyy aina lopulta yritystä itseään vastaan.

Kun yrityksen tarjoamat palvelut esitellään niin, että niihin liitetään juoni ja elämyksellisyyttä, ollaan tarinallistamisen ytimessä. Tarinoita voi rakentaa esimerkiksi työntekijöiden, eläinten, palveluiden tai asiakaskokemusten pohjalta. Tarinan tulee olla persoonallinen ja herättää tunteita. Tarinankerronnassa voi yhdistää tekstiä, kuvia ja videoita, ja valita niiden esittämiseen sopivat kanavat - mikä vain tuntuu omaan käyttöön luontevimmalta.

Esimerkki: Islantilainen Elding Whale Watching -valaidenkatseluyritys on pitkäjänteisesti sitoutunut vastuulliseen matkailupalveluiden tuottamiseen. Eldingin tarina (verkkosivut, Facebook ja Twitter) kertoo siitä, miten perheyritys työskentelee suurella sydämellä valaiden hyvinvoinnin puolesta. Tarinaan kuuluvat esimerkiksi laivoilla oppaan ominaisuudessa työskentelevät meribiologit, joita ei kutsuta oppaiksi vaan enemmän meribiologin ammattitaitoa korostaen termillä "naturalist". Sivuilta löytyy kuvia vuosien varrella tutuiksi tulleista valaista, joille kaikille on annettu oma nimensä. Päiväkirjoista matkailijat voivat lukea, mitä valasretkillä on tapahtunut.

Vieraskynä

Kannattaako yrityksen olla sosiaalisessa mediassa?

Joonas Rokka, markkinoinnin apulaisprofessori ja Lifestyle Research Centerin johtaja, EMLYON Business School, Ranska

*Elämme läpinäkyvyyden aikaa. Yksittäisen yrityksen on vaikea kontrolloida sanomiaan, koska somessa viestit leviävät ja muuttavat muotoaan hyvin nopeasti. Näin ollen somessa oleminen ei ole yrityksen omis-
sa käsissä, kaikki tavallaan ovat jo siellä. Yritys voi kuitenkin itse määritellä, miten haluaa olla mukana somessa. Se voi valita passiivisen puolustuskannan ja yrittää minimoida riskejä. Läpinäkyvyys ja avoimuus on haasteellisempi lähestymistapa. Tehokkain tapa olla somessa on luova, spontaani ja kannustava, jolloin kaikki työntekijät osallistetaan yrityksen some-toimintaan.*

Läpinäkyvyys ja avoimuus ovat tärkeä osa vastuullisuutta. Yrityksen kannattaa miettiä mitä vastuullisuus on sen omassa toiminnassa ja mitkä ovat ne avainfaktat ja avainforumit, missä toiminnan vastuullisuudesta kerrotaan. Yrityksen kannattaa "kuunnella" aktiivisesti, mitä siitä kerrotaan somessa ja tarvittaessa reagoida esimerkiksi korjaamalla virheitä yrityksestä kerrotuissa faktoissa. Negatiivisia kommentteja ei kannata poistaa vaan uskaltaa vastata niihinkin rehellisesti. Yrityksen vastuullisuuden rakentamisessa ja siihen liittyvässä viestinnässä jokainen yrityksen työntekijä on suuressa roolissa.

Eläinten hyvinvointiin liittyvän laatujärjestelmän tulevaisuus Lapissa

Erilaiset laatujärjestelmät koetaan usein positiivisena asiana. Ne yhtenäistävät yrityksen käytäntöjä ja näyttävät asiakkaalle arvon tai laadun takeena. Laatujärjestelmät vaativat paljon resursseja, minkä vuoksi ne edellyttävät yrityksiltä yhteistyötä ja taustavoimaksi esimerkiksi alan yhdistyksen. Asiakkaalle on tärkeää, että laatujärjestelmä on tunnettu - mutta tunnettuuden saavuttaminen voi olla hyvin haasteellista.

"Näen sen tärkeänä, koska se on ainoa keino, millä me saadaan jonkun näköinen standardi luotua pienyrityksille. Näen sen tärkeänä, vaikka asiakkaat ei ehkä niin näkisikään. Ainoohan siinä on vaan se, että ne asiakkaat tietää, että jos on hirveen paljo erilaisia sertifiointeja, ei ne lue niit papereita, eikä ne tunne niit logoja. Nii ei siinä oo mitään järkeä, että siellä seinässä on rivi jotain, mist ne ei ymmärrä mitään." (Aluemarkkinoinnin edustaja)

Eläinten hyvinvointiin keskittyvien globaalien tason laatujärjestelmien soveltaminen lappilaiseen eläinmatkailuun on haasteellista, sillä eläinlajien tarpeet ja matkailun muodot poikkeavat merkittävästi toisistaan. Maantieteelliseltä laajuudeltaan rajatumpi, paikalliset olosuhteet huomioiva laatujärjestelmä olisi toimivampi.

Mikäli Lapin olosuhteisiin soveltuva laatujärjestelmää lähdetään rakentamaan, siinä tulisi olla mukana kokeneita eläinmatkailuyrittäjiä, yhdistyksen edustajia ja viranomaisista ainakin eläinlääkäreitä. Järjestelmän tulisi säännöllisesti huomioida matkailijoilta saatu palaute, ja sen tulisi olla yrittäjille mahdollisimman vaivaton ja vain vähän resursseja vaativa. Ylläpitovastuu tulisi olla ulkopuolisella taholla. Käytännön toteuttamisessa voisi hyödyntää sähköisiä kanavia.

Vieraskynä

Following standards and codes

Sveinn Hólmar Guðmundsson, Quality and Environmental Manager, Elding Whale Watching, Islanti

We base our work on the EarthCheck and Blue Flag's standards along with IceWhale's codes of conduct for responsible whale watching as well as following our own stricter guidelines. There is proof that following these guidelines has mitigated the negative effects of whale watching on whales. We take part in international cooperation on the future of whale watching, e.g. IWC and Planet Whale. To advance our knowledge we participate and support marine biologists research on wildlife in our area. It is essential that all our staff from vessel captains to office staff is committed to promoting sustainability and our environmental policy.

We support scientific research on cetaceans by offering a platform for the researchers on board our boats. It is also important for us that our customers have something to take with them after they have participated in our trips. We want to educate our guests and therefore all our guides are naturalists who have more advanced knowledge on whales. We also want to educate our guests about the whaling in Iceland and encourage them to support our case further by avoiding whale meat which is not a part of traditional Icelandic cuisine.

Vieraskynä

Need for an ambitious Code of Conduct for horse riding business

Meike Witt, Sales and Product Manager and Guide, Exploring Iceland, Islanti

In Iceland we would need an ambitious Code of Conduct for horse riding business that companies feel obliged to sign up to. In terms of regulations we would need to raise minimum requirements of horse management. We would need more monitoring on management of animals from independent agencies. In that way the monitoring would be more comprehensive and credible. To reach all these objectives we would need a clear leadership and strategy in tackling animal welfare in Icelandic tourism. After all that we should have a transparent way for customers to choose and evaluate companies in terms of how they are performing in animal welfare matters be it in the form of certifications or other kind of reward systems. On the contrary, greenwashing in forms of empty policies and certificates would be very harmful for animal welfare in tourism business.

2.4 Kansainvälisten matkanjärjestäjien auditoinnit

Auditoinnit ovat matkanjärjestäjille tärkeä työkalu, jonka avulla kerätään tietoa myytyjen eläinmatkailupalveluiden laadusta. (Lisätietoa erilaisista matkailualalla käytössä olevista laatujärjestelmistä löydät raportista "Quality monitoring practices in animal-based tourism" Salmela & Äijälä, 2017). Auditointien avulla kansainväliset matkanjärjestäjät pyrkivät varmistumaan siitä, että yhteistyöyritysten toiminta noudattaa matkanjärjestäjän omia periaatteita.

Monien matkanjärjestäjien käyttämät periaatteet pohjautuvat ABTA:n (Association of British Travel Agents) luomaan "Global Welfare Guidance for Animals in Tourism"- ohjeistukseen. ABTA on luonut edellä mainitun yleisohjeistuksen lisäksi tarkempia ohjeistuksia tiettyjä eläinmatkailun muotoja varten. Yleisoppaan lisäksi Lapissa tapahtuvan eläinmatkailun tarkasteluun sopivat lähinnä "Working Animals" sekä "Unacceptable and Discouraged Practucices" –oppaat. Oppaat ovat saatavissa ABTA:n jäsenille sekä heidän yhteistyöyrityksilleen.

ABTA:n luomat periaatteet eläinten hyvinvoinnista ovat yleismaailmallisia. Siten myös matkanjärjestäjien itse tekemissä tai toimeksiantona teettämässä auditoinneissa sovelletaan samoja ohjeita riippumatta siitä, mikä eläinlaji on kyseessä ja millaiset ovat paikalliset olosuhteet. Tässä asetelmassa on sekä vahvuuksia että heikkouksia, jotka ilmenivät Lapissa talven 2017–2018 aikana tehdyissä ensimmäisissä eläinten hyvinvointiin liittyvissä auditoinneissa.

Ehdoton vahvuus on, että auditointien myötä eläinten hyvinvointiin kiinnitetään matkailualalla enemmän huomiota. Heikkous puolestaan on, että yleismaailmallisiin kriteereihin perustuviissa auditoinneissa ei huomioida eläinlajien erityispiirteitä ja paikallisia olosuhteita. Monet auditoinnit on alun perin luotu villieläinten, kuten norsujen ja delfiinien, hyvinvoinnin arviointiin ja siten arvioinneissa painottuvat niiden tarpeet. Esimerkiksi norsuilla ja rekikoirilla on täysin toisistaan poikkeavat tarpeet ja siten niiden hyvinvoinnin edistäminen vaatii eri toimenpiteitä.

Auditoinnit aiheuttavat suuria haasteita lappilaisille eläinmatkailuyrityksille. Esimerkiksi rekikoirien kohdalla ei ole yksiselitteistä, onko koiran kokonaishyvinvoinnin näkökulmasta parempi pitää sitä ketju-paikalla vai tarhassa. Auditoinnissa eläimen kytkeminen voidaan kuitenkin tulkita negatiiviseksi asiaksi. Myös poro on auditoinnissa ongelmallinen eläinlaji, sillä se ei ole aidosti villieläin. Poron hyvinvointiin liittyvä tieto ja asiantuntemus on kansainvälisesti vielä vähäistä. Auditoinneissa käytettävistä nykykriteereistä puuttuvatkin erityiskriteerit, joiden avulla voitaisiin paremmin tarkastella Lapissa työskentelevien eläinten hyvinvointia.

Ensimmäiset Lapissa toteutetut auditoinnit ovat osoitus siitä, että eläinten hyvinvoinnista on muodostumassa tärkeä tekijä yrityksille ja kuluttajille. Tulevaisuudessa auditointien määrä todennäköisesti lisääntyy. Ensimmäiset kokemukset antavat mahdollisuuden kehittää auditointeja niin, että ne vastaavat paremmin Lapissa työskentelevien eläinten ja yritysten tarpeita. Heikkouksista huolimatta eläinten hyvinvointiin liittyvillä auditoinneilla on matkailualalla paikkansa.

Vieraskynä

Vaativat asiakkaat – uusi ilmiö

Jaakko Leinonen, ylitarkastaja, Tukes

Uutena ilmiönä palveluihin on juurtumassa asiakkaiden esittämät turvallisuusvaateet, jotka voivat ylittää kansallisen lainsäädännön vaatimukset. Esimerkiksi asiakkaat voivat pyytää nähtäville eläinten työaikakirjanpidon ennen palvelua. He haluavat itse varmistua siitä, että eläin on saanut tarpeeksi lepoa ennen palvelun aloittamista ja näin itse olla hyvillä mielin palvelun aikana. Korotettu turvallisuusvaade osoittaa, että asiakkaat ovat entistä kiinnostuneempia siitä miten palvelut tuotetaan ja heillä voi olla palvelusta laajatkin ennakkotiedot. Palveluiden kehittäminen on saamassa yrittäjän ja lainsäädännön lisäksi myös asiakkaat entistä vahvemmin osallisiksi. Tätä asiakasnäkökulmaa kannattaakin jatkossa seurata herkillä korvalla.

Lähteet:

ABTA 2018. Animals in Tourism. Saatavilla abta.com/working-with-the-industry/animal-welfare.

Bohn, D., García-Rosell, J-C. & Äijälä, M. 2018. Animal-based Tourism Services in Lapland. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla www.matkailuelaimet.fi.

García-Rosell, J-C. & Äijälä, M. 2018. Lapin matkailijoiden käsityksiä eläinmatkailusta. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla www.matkailuelaimet.fi.

Klos, D., García-Rosell, J-C. & Haanpää, M. 2018. Analysis of user-generated social media content related to animal-based tourism activities in Lapland. Saatavilla www.animaltourismfinland.com

Lapin liitto 2015. Lapin matkailustrategia 2015-2018. Saatavilla www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=2265071&name=DLFE-25498.pdf.

Salmela, T. & Äijälä, M. 2017. Quality monitoring practices in animal-based tourism. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Saatavilla animaltourismfinland.com/wp-content/uploads/2017/06/FINAL-4.5.-WP1-report.pdf.

Witt, M., Salmela, T. & García-Rosell, J-C. 2018. Guide for evaluating and developing animal welfare communication practices in animal-based tourism in Finland. Saatavilla www.animaltourismfinland.com

Äijälä, M., García-Rosell, J-C. & Haanpää, M. 2016. Kirjallisuuskatsaus: Eläimet osana matkailutoimintaa. Matkailututkimus, 12(2), 45–59.

Äijälä, M., Hakkarainen, M. & García-Rosell, J-C. 2018. Matkailutoimijoiden käsityksiä eläinmatkailusta Lapissa. Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti.

ELÄINTEN HYVINVOINTI

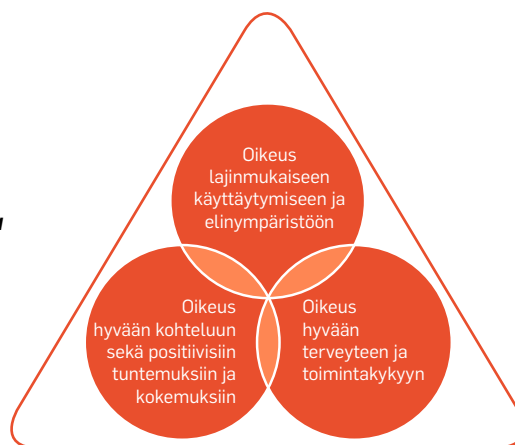
Karoliina Majuri, Lapin AMK

3.1 Hyvinvoinnin määrittäminen

Eläimen hyvinvointi tarkoittaa sen omaa kokemusta psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista. Seura- ja harrastuseläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan mukaan eläimellä on – tuntevana olentona – olemassa oikeuksia, ja ihmisillä puolestaan niitä vastaavia velvollisuuksia. Ihminen on siis velvollinen kohtelemaan eläimiä niiden hyvinvointia tukevalla tavalla.

Eläimillä on oikeus hyvinvointiin ja sen toteutumista tukevaan kohteluun.

(Kuvio: Eläinten hyvinvointikeskus 2018)

Hyvinvointi on moniulotteinen aihe. Eläinyksilön terveys sekä tuotanto- ja pito-olosuhteet ovat tärkeitä hyvinvoinnin osatekijöitä, mutta ne eivät yksistään kerro kaikkea olennaista. Usein eläimen käyttäytyminen on käyttökelpoisempi ja herkempi hyvinvoinnin mittari.

Lajityypillinen käyttäytyminen

Lajityypillisellä käyttäytymisellä tarkoitetaan eri eläinlajien luontaista tapaa käyttäytyä. Se on synnynäistä ja hormonien säätelemää. Käyttäytyminen voidaan jakaa ylläpitotoimintoihin, sosiaalisiin käyttäytymistarpeisiin, nuoren yksilön erityispiirteisiin sekä lisääntymiseen ja jälkeläisten hoitoon liittyviin käyttäytymispiirteisiin.

Olennaisia käyttäytymistarpeita ovat sosiaalisuus, uni- ja leporytmit, ravinnonhankinta, liikkuminen, kehonhoito, lämmönsäätely, lisääntymistoiminnot, vanhemman ja jälkeläisen hoivantarve, leikki-käyttäytyminen sekä tutkimiskäyttäytyminen.

Eläimellä on voimakas tarve toteuttaa lajityypillistä käyttäytymistä. Jos eläin ei voi tyydyttää tätä tarvetta, sen hyvinvointi vaarantuu, mikä puolestaan voi näkyä käytöshäiriöinä. Lajityypillisen käyttäy-

tymisen estyminen heikentää aina eläimen hyvinvointia, vaikka käytöshäiriöt eivät olisi silminnähdessä havaittavaa poikkeavaa käyttäytymistä kuten esimerkiksi stereotyyppisiä liikkeitä, flegmaattisuutta tai rauhattomuutta.

Lajityypillinen käyttäytyminen on eläimen hyvinvoinnin kannalta erittäin merkittävää. Kyse on sen luontaisesta tarpeesta käyttäytyä tietyllä tavalla, eikä siis ainoastaan tarpeesta, jota eläin käyttäytymisellään tyydyttää, kuten ravinnon hankinta. Luontaisen käyttäytymisen toteuttaminen tuottaa eläimelle hyvänolon tunteen, koska se käynnistää aivoissa mielihyvää aiheuttavien aineiden erittymisen.

Lajityypillisen käyttäytymisen mahdollistamiseksi on tärkeää tietää, miten hoidettava eläinlaji tyyppillisesti käyttäytyy. Nämä käyttäytymistarpeet huomioidaan kaikessa eläimen hoidossa sekä olosuhteissa, joihin eläin ihmisen hoidossa altistuu. Tarpeet tulee huomioida sekä eläimen varsinaisessa pito-paikassa että sen työskennellessä esimerkiksi safareilla.

Toisinaan eläimen voi olla mahdotonta käyttäytyä ihmisen hoidettavana täysin lajilleen ominaisella tavalla. Osa luontaisista käyttäytymispiirteistä voi myös olla eläimelle haitallisia, kuten eläinten välinen aggressiivinen käyttäytyminen. Ihmisen hoidossa eläimen ei tarvitse hankkia itse ravintoaan, joten sille jää runsaasti vapaa-aikaa, jota voi kompensoida esimerkiksi virikkeellistämisen ja leikkimisen avulla. Kaikille matkailueläimille tärkeitä lajityypillisen käyttäytymisen tarpeita ovat mahdollisuus liikkua vapaasti ja ylläpitää sosiaalisia suhteita.

3.2 Eläinten yksilöllinen kohtelu

Jotta matkailueläin voi hyvin, sen tarpeet täytyy huomioida yksilöllisesti. Eläimen luonteenpiirteet, aikaisempien kokemusten muokkaamat käyttäytymistavat, mieltymykset ja sosiaaliset suhteet vaikuttavat matkailueläimen käsittelyyn, hoitoon ja käyttöön.

Eläinyksilön kokemus omasta hyvinvoinnistaan on omakohtainen, sillä siihen vaikuttavat aina perimä ja ympäristö. Yksilöllisessä hoidossa on ensisijaisen tärkeää tunkea eläinlajin lajityypillinen käyttäytyminen sekä lajille ominaiset tarpeet ja toimintatavat. Lisäksi hoitajan on tunnettava jokainen eläinyksilö erikseen, jotta hyvinvoinnin toteutuminen varmistetaan. Eläimillä on suuria yksilöllisiä eroja esimerkiksi stressin siedossa, seurallisuudessa, motivoitumisessa ja fyysisessä toiminnassa.

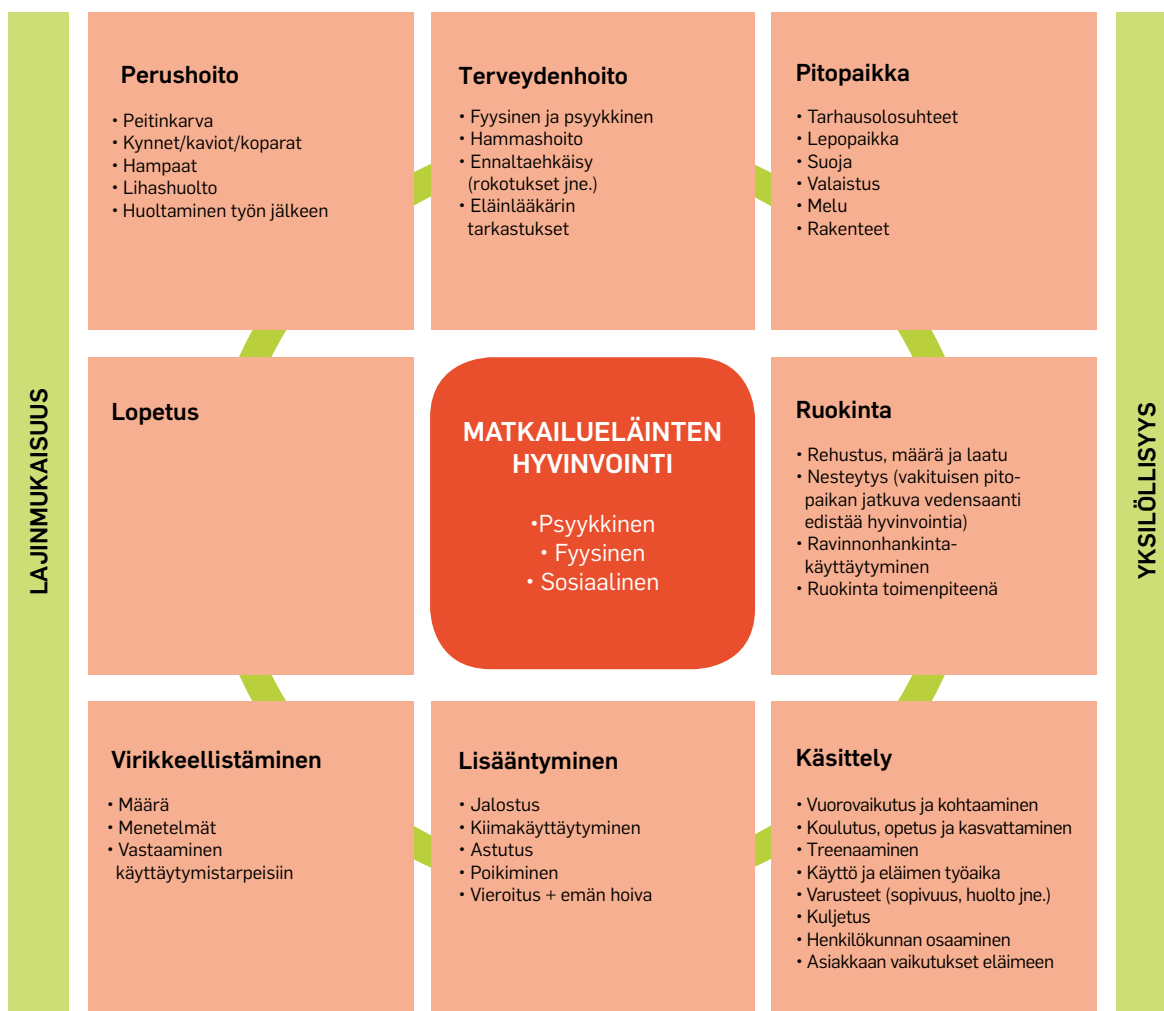
Koirien nimikyltit auttavat uusia työntekijöitä ja viestivät asiakkaille koirien yksilöllisyydestä.

3.3 Matkailueläinten hyvinvoinnin hyvät käytännöt

Matkailueläimen tulee voida fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti hyvin, jotta sen kokonaisvaltainen hyvinvointi toteutuu. Lajityypillisuus ja yksilöllisyys tulee huomioida kaikissa olosuhteissa ja toiminnoissa, joissa vaikutetaan eläimen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin.

Matkailueläinten hyvinvointiin vaikuttavia osa-alueita voidaan kuvata oheisen kuvion avulla. Eläimen hoitajan olisi hyvä aina ajoittain arvioida osa-alueiden hyvinvointivaikutuksia omassa työssään, sillä joskus työ "sokeuttaa" tekijänsä.

Matkailueläinten hyvinvoinnin osatekijät

Opaskirjan seuraaviin lukuihin on koottu tyypillisimpien lappilaisten matkailueläinten – rekikoirien, porojen ja hevosten – hyvinvointia tukevia hyviä käytänteitä. Käytänteet on koostettu hankkeessa haasteltujen asiantuntijoiden näkemyksistä sekä aiemmin julkaistuista materiaaleista.

Eläinlääkärin terveiset matkailueläinten hyvinvoinnin varmistamiseksi

- Eläinsuojelulaki on minimivaatimus.
- Eläimelle on taattava joka päivä mahdollisuus vetäytyä rauhoittumaan stressittömään ympäristöön.
- Eläinten terveydentilaa tulisi seurata vähintään kahdesti päivässä ja poikkeamiin tulisi puuttua rivakasti, tarvittaessa päivystävän eläinlääkärin puoleen kääntyen.
- Kuiva ja puhdas makuupaikka - se on eläimelle korvaamattoman tärkeä.
- Eläinten tulee näyttää hyvinvoivalta ja käyttäytyä hyvinvoivan eläimen tavoin - matkailutyöhön sopimattomat eläimet tulee siirtää pois näistä tehtävistä ja sijoittaa muualle.
- Fyysistä työtä tekevien eläinten nesteytyksestä ja palautumisesta tulisi pitää parempi huoli.
- Kun se on ihmisen hoidossa, se on ihmisen armoilla.

Lähteet:

Eläinten hyvinvointikeskus 2018. Hyvinvointi. Saatavilla <http://www.elaintieto.fi/hyvinvointi>.

Telkänranta, H. 2016. Eläin ja ihminen. Mikä meitä yhdistää. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Poron verisarvet.

PORON HYVINVOINTI

Veikko Maijala, Lapin AMK

5.1 Lajityypillinen käyttäytyminen

Peurojen sukuun kuuluva poro on lähinnä tunturipeuraa (*Rangifer tarandus tarandus*), johon on hie-
man sekoittunut myös metsäpeuraa (*Rangifer tarandus fennicus*). Poronhoito on alkanut Suomessa jo
1400-luvun lopulla, mutta poro on muuttunut vain vähän villistä kantamuodosta. Porolle on edelleen
tärkeää selviytyä luonnossa, ja poromiehet kiinnittävät tähän huomiota, kun valitsevat poroja jatka-
maan sukua. Suurin ero poron ja tunturipeuran välillä on poron kesyyntyminen, joka on ollut välttä-
mätöntä porojen paimentamisen ja käsittelyn helpottamiseksi. Luonnossa poro vaihtaa laidunpaikkaa
vuodenaikojen ja sääolosuhteiden mukaan, ja laidunalue voi olla jopa tuhansia neliökilometrejä. Poron
luonnollinen ravinto koostuu yli 350 ravintokasvista, joista noin 100 ovat tärkeimpiä.

Poron laidunalueet ovat laajoja

Kesällä poron aineenvaihdunta on moninkertainen talveen verrattuna, mikä asettaa vaatimuksia laitumien suhteen. Laitumelta tulee löytyä helposti sulavia, energia- ja valkuaispitoisia kasveja. Kesällä poro suosii myös sellaisia kasveja, joissa on korkea kivennäis- ja hivenainepitoisuus. Poro luokitellaan väli-tyypin märehtijäksi. Sen tapa laiduntaa eroaa ravinnonottotavaltaan karkearehujen käyttäjistä, kuten lampaasta ja naudasta. Porolle eivät kelpaa ruuaksi karkeammat ja heikommin sulavat ravintokasvit ja niiden osat.

Kesän jälkeen ravintokasvien määrä vähenee ja myös poron aineenvaihdunta hidastuu. Talvella poron kasvu pysähtyy ja ravintoaineita tarvitaan lähinnä ylläpitoon. Liiallinen valkuaisen saanti talvella on porolle haitallista.

Poron erityispiirteitä

Porolla on useita erityispiirteitä, jotka on hyvä tietää huolehdittaessa poron hyvinvoinnista. Poron turkki pitää poron lämpimänä kovillakin pakkasilla. Vanha talvikarva irtoaa kesällä suurina tukkoina ja uusi talviturkki alkaa kasvaa elokuussa. Porolla ei ole hikirauhasia ja lämpimät kesäpäivät voivat siksi aiheuttaa stressiä.

Porolla on erityisen hyvä hajuaisti. Se pystyy haistamaan paksun lumen alta parhaimman, eniten ravintoa sisältävän kohteen.

Poro on sopeutunut lumisiin olosuhteisiin. Se pystyy kävelemään hyvin pehmeän lumen päällä levittämällä lapiomaiset kyntensä. Kun poro liikkuu, sen koparoiden nivelistä kuuluu pakkasella naksuva ääni, joka syntyy koparan luista. Koparoiden nakse kertoo lähellä oleville lajitovereille naapurien liikkumisesta. Ääni toimii myös muille varoituksena, jos poro liikkuu nopeasti ja levottomasti.

Ultraviolettisäteilyn aistimisen ansiosta poron näkökyky on parempi kuin muilla eläimillä, mikä helpottaa selviytymistä ankarissa arktisissa olosuhteissa. Esimerkiksi porojen tärkeimmän talviravinnon eli jäkälien solukot sekä suden turkin solut imevät UV-säteilyä. Taivaalta tulevan sekä lumesta ja jäästä heijastuvan ultraviolettisäteilyn sitoutuminen ravintoon ja kartettaviin petoihin auttaa poroja havaitsemaan hyvät ja pahat kohteet taustastaan. Näkyvää valoa lyhyemmän aallonpituuden säteilyn näkemisestä on etua myös liikuttaessa talvisessa maastossa. Erilaiset lumi- ja jäälaadut heijastavat ultraviolettisäteilyä eri tavoin, ja näiden erojen havaitseminen osoittaa poroille parhaat reitit lumella liikkumiseen.

Vaadin ja hirvas kasvattavat molemmat vuosittain uusiutuvat täyteissarvet. Kasvu- eli verisarvivaihe kestää 3–4 kuukautta. Verisarven rustossa on muista rustoista poiketen runsas verisuonitus ja hermotus, minkä vuoksi se on kipu- ja tapaturmaherkkä. Tämä rajoittaa porojen käsittely- ja kuljetusmahdollisuuksia verisarvivaiheessa alkukesästä aina elo-syyskuun vaiheille, ja vasoilla sekä kuohituilla hirvailla eli härillä vielä myöhemminkin. Jotta matkailuporot tottuvat autokuljetuksiin, niitä kuljetetaan

riittävästi ja rauhallisesti verisarviajan ulkopuolella. Näitä siirtoihin tottuneita yksilöitä voidaan tarvittaessa kuljettaa turvallisesti muun muassa matkailusesongin jälkeen kesälaitumille.

Aikuiset hirvaat pudottavat sarvensa syksyllä kiima-ajan eli rykimän päätyttyä. Nuoret hirvaat pudottavat sarvensa keskitalvella. Härillä sarvet voivat pysyä alkukevääseen asti. Vaatimet pudottavat sarvet keväällä vasottuaan.

5.2 Fyysinen hyvinvointi

Kunnon ylläpito ja treenaus

Alkukaudesta, kesäloman jälkeen poron kuntoa voi palautella taluttaen ja kevyesti työskennellen. Sesongin edetessä työmäärää kasvatetaan pikkuhiljaa, kun poron lihaskunto on palautunut. Poro tarvitsee myös välillä vapaapäiviä, jotta se ehtii palautua työstä ja levätä. Poron tulisi käydä safareilla säännöllisesti, jotta sen lihaskunto säilyisi hyvänä koko sesongin ajan.

Lihasten huolto

Poron itsenäinen liikunta ylläpitää poron lihaskuntaa ja liikkuvuutta, ja se toimii myös palauttavana liikuntana safarien jälkeen ja vapaapäivinä.

Kun aitaus on riittävän tilava, poroilla on mahdollisuus liikkua oman mielensä mukaan. Tolppapaikoilla pidettävillä poroilla itsenäinen liikunta ei ole mahdollista, joten niitä olisi hyvä liikuttaa muutenkin kuin työkäytössä. Näin edistetään poron lihaskuntaa ja eläimen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Jos poro on päivän tolppapaikalla, sen voi esimerkiksi löysätä yöksi aitaan.

Kesällä poro pudottaa talvikarvan.

Poroa talutetaan ennen sesongin alkua.

Aidassa vapaasti liikkuva poro.

Terve poro on tarkkaavainen, varuillaan, tietoinen ympäristöstään ja sen käytös on aktiivista. Poron silmät ovat kirkaat ja puhtaat. Talviturkki on tuuhea. Poro liikkuu normaalisti eikä heitä esimerkiksi kävellessään jalkaa sivulle. Terveellä porolla uloste ja virtsa ovat lajityypillisiä. Poron terveyttä seurataan päivittäin.

Kun sairas ja puolikuntoinen poro saa toipua täysin ennen töiden aloitusta, ehkäistään lisävammojen syntyminen ja poro pystyy työskentelemään maksimaalisesti. Toipuminen ja hoito toteutetaan poron kunnon mukaan, lepoa ja tarvittavaa hoitoa antaen. Tarvittaessa pyydetään eläinlääkäriä katsomaan poroa. Sairaana poron eristäminen voi olla tarpeen, jos joko sen tai muiden porojen hyvinvointi vaarantuu. Sairasloman jälkeen vähittäinen töihin paluu mahdollistaa muun muassa poron lihasten totuttamisen takaisin työn aiheuttamaan rasitukseen.

Poro sairaskarsinassa toipumassa.

Eläintaudit

Porotilamatkailuun osallistuvista asiakkaista suurin osa on ulkomaalaisia. Matkailijoita saapuu maista, joissa esiintyy vaarallisia ja helposti leviäviä eläintauteja. Poromatkailussa tulee kiinnittää huomiota, etteivät taudit leviä poroihin. Jos poromatkailutilalla on myös muita kuin matkailukäytössä olevia poroja, niitä suositellaan pidettäväksi riittävän etäällä toisistaan. Näin voidaan tehokkaammin estää mahdollisen taudin leviäminen muihin poroihin. Sairasta poroa ei saa päästää luontoon muiden porojen mukaan laiduntamaan ennen kuin varmistetaan sairauden aiheuttaja.

Tautien leviämistä voidaan ehkäistä niin, että asiakkaat käyttävät esimerkiksi safarifirmojen vaatteita ja jalkineita porojen pitopaikkojen läheisyydessä. Myös asiakkaiden turhan liikkumisen rajoittaminen porojen pitoalueella vähentää mahdollisten tautien leviämiskäytä.

Monella poromatkailuyrityksen työntekijällä on myös omaa porokarjaa. Heidän osaltaan tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, ettei mahdollisia tauteja siirretä tilalta toiselle varusteiden mukana.

Yksi tarttuvien tautien leviämiskeinoina on rehu. Poromatkailutiloilla käytetään pääasiassa itse tuotettuja, kerättyjä ja kaupallisilta toimijoilta ostettuja rehuja. Näiden rehujen syöttö poroille ei aiheuta

Asiakkaat safarifirman vaatteissa.

normaaliolosuhteissa tarttuvien eläintautien riskiä. Riski muodostuu, jos matkailija antaa omia herkukupalojaan porolle.

Tavanomaisessa poronhoidossa loislääkintä annetaan kerran vuodessa, useimmiten syksyllä. Matkailuporot ovat suljetuissa aitauksissa, joissa ympäristön loispaine on suurempi, minkä vuoksi voi olla tarpeen antaa loislääkintä useammin kuin kerran vuodessa.

Poron kastraatio

Saaliseläimenä poro ei näytä selviä kivun tuntemuksia. Matkailuporot kastroidaan 2–4-vuoden ikäisinä. Jos porolle ei anneta kivunlievitystä ennen toimenpidettä, toimenpide on kivulias.

Ajoporona käytettävien härkien sarviin voi poron vanhetessa kasvaa tyvestä ylimääräisiä haaroja, joiden poisto vaatii eläinlääkärin toimenpiteitä.

Vieraskynä

Matkailuporojen kastraatio

Marja Nuorgam, kunnaneläinlääkäri, Inari, Suomi

Kuohitut porot ovat matkailuporoina leppoisampia ja helpompia käsitellä. Niiden tarkoitus ei ole antaa turistille samanlaista kyytiä kuin suksimiehille Inarinjärven jäällä kuninkuuskisoissa. Myös vammat vähenevät, kun härkien testosteronitasot ovat tasaisen alhaalla. Jos hirvaat saisivat pitää pallinsa, olisi ajokkailta varsinkin syksyisin paljon sairaslomia tappeluissa saatujen silmävammojen ja haavojen seurauksena. Härät säilyttävät myös kuntonsa ympäri vuoden, toisin kuin rykimän jälkeiset hirvaat, jotka voivat mennä hyvinkin kevyeen kuntoon menettäen työkykynsä pitkäksi aikaa.

Kuohitseminen tapahtuu yleensä urakkana (urosporo toisella vuodella) tai sitä vanhempana. Rykimäaikaan sukuelinten verenkierto on huomattavasti runsaampaa, ja sen takia on syytä odottaa, että rykimä on ohi syksyllä. Käytännössä sopiva ajankohta kannattaa valita toisaalta säiden mukaan, toisaalta niin, että porolle voidaan antaa kahden viikon sairasloma kastraation jälkeen.

Matkailupalvelujen kuluttajat ovat yhä enemmän kiinnostuneita käyttämiinsä palveluihin liittyvistä eettisistä kysymyksistä. Matkailussa on hyvä toimia läpinäkyvällä tavalla niin, että asiakkaan kysyessä eettisistä asioista matkailuporojen hyvinvointiin liittyen, toimijan ei tarvitse yrittää peitellä toimintatapojaan.

Kivekset ovat erittäin hyvin hermotettu ruumiinosa, mistä johtuen kastraatio on lähtökohtaisesti kivulias toimenpide. Eläinsuojeluasetuksen mukaan poron kastrointi on sallittua Burdizzon-pihdeillä siihen pätevän henkilön suorittamana.

Yleensä eläinlääkäri kutsutaan paikan päälle kuohitsemista varten, käyntiinhan voidaan liittää myös esimerkiksi vuosittaiset loislääkitykset. Eläinlääkärillä on käytössään rauhoitus- ja nukutusaineet, puudutteet ja kipulääkkeet, jotta toimenpide saadaan tehtyä humanilla tavalla. Muuten itse kastraatio on sama myös eläinlääkärin suorittamana, kivesten verisuonituksen katkaisu Burdizzoilla. Ennen ja jälkeen nukutuksen on hyvä rajoittaa porojen ruokintaa (tästä sovitaan eläinlääkärin kanssa), ja valmistautua toimenpiteen jälkeen pitämään porot erillään täydelliseen heräämiseen asti. Kovilla pakkasilla ei ole järkevää nukuttaa poroja. Tulehduskipulääkkeissä on käytössä pitempi- ja lyhyempivaikutteisia, ja tarvittaessa voidaan jättää tuleville päiville lisää lääkitystä kivun lievitykseen.

Poro on saaliseläimenä hyvä peittämään kipua. Se alistuu ja sinnittelee lähes äänettömänä tämänkin toimenpiteen, vaikkei kivunpoistoa olisi käytössä. Ainoastaan silmät punoittavat. Tämä on lajityypillinen käyttäytymismalli, alistuminen ja lamaantuminen pakon edessä. Porolla on kuitenkin tuolla alueella aivan sama hermotus kuin muillakin lajeilla. Matkailuporot ovat arvokkaita, pitkäaikaisia työkuoppaneita matkailuyrittäjälle: kohdeltakoon niitä sen mukaisesti kaikissa vaiheissa.

5.3 Henkinen hyvinvointi

Motivaatio

Hyvän työmotivaation takaamiseksi porot täytyy tuntea yksilöllisesti. Poron koulutusvaiheessa on myös tärkeä tietää, mikä poroa motivoi. Osa poroista kulkee mieluummin pitkää safaria rauhallisesti kävellen, toiset taas juoksevat mieluummin lyhyttä rinkiä, ja lopuille vaihtelu on hyvästä. Kun tekeminen on porolle mielekästä, se on mielekkäämpää myös hoitajalle.

Porot yhtä aikaa lepäämässä.

Porot yhtä aikaa syömässä.

Sosiaaliset suhteet

Laumaeläimenä porot viettävät paljon aikaa yhdessä liikkuen, laiduntaen ja leväten. Kun matkailuporot pidetään tolpan sijaan tarhassa, niille mahdollistetaan sosiaalinen kanssakäymisen lajitovereiden kanssa. Kaikki porot eivät kuitenkaan tule toimeen toistensa kanssa, ja siksi on hyvä olla useampi tarha, joihin poroja voidaan ryhmitellä.

Stressi

Stressi heikentää poron hyvinvointia ja se voi johtaa poron sairastumiseen. Stressiä voidaan kuitenkin välttää ja vähentää monin eri keinoin. Koulutuksessa kannattaa käyttää positiivisia menetelmiä. Porojen seurassa toimitaan ja liikutaan rauhallisesti. Asiakkaat ohjeistetaan toimimaan oikein. Porolle luodaan olosuhteet, joissa se voi toteuttaa luontaista käyttäytymistä. Lisäksi varmistetaan riittävän ja laadukkaan ravinnon ja veden saanti, sopiva työn ja levon sopiva suhde ja riittävä tila liikkumiseen.

5.4 Virikkeellistäminen

Kaikki se mitä porot tekevät luonnossa vapaana laiduntaessaan, on porojen luontaista käyttäytymistä. Siihen kuuluu ravinnon etsintä, kaivaminen, syöminen, märehtiminen, sarvien kelominen, lajitovereiden näkeminen, haistaminen ja koskeminen. Näiden toimintojen mahdollistaminen myös talvikaudella, jolloin matkailuporot ovat rajoitetummassa olosuhteissa kuin kesälaidunnuksen aikaan, on tärkeää poron hyvinvoinnille. Samalla ne toimivat porojen virikkeellistämisenä.

Porojen pitopaikan on hyvä olla maastoltaan monipuolinen ja siellä tulisi kasvaa puita. Porojen on tärkeää päästä lajitovereidensa seuraan. Kuitupitoista rehua on hyvä olla tarjolla koko ajan märehtimisen mahdollistamiseksi. Talvella porolla kuluu suurin osa ajasta ravinnon etsintään ja märehtimiseen, ja on tavallista järjestää matkailuporoille heinää tai säilörehua. Myös lehdeksien riipimisessä kuluu hyvin aikaa. Porojen kaivukäyttäytymistä voidaan tukea esimerkiksi laittamalla aitaan iso reikäpallo, jonka sisällä on jäkälää. Kukin yrittäjä voi miettiä, millainen virikkeellistäminen toimii omilla poroilla parhaiten.

Aitaan on tehty "lisäpensaita" sarvien kelomapuiksi.

Kivennäistä nuolukivinä ja esikuivattua säilörehua on saatavilla koko ajan.

Poro käyttää suurimman osan ajastaan ravinnon etsintään.

Matkailuporo laiduntamassa kesällä isossa aitauksessa.

5.5 Pitopaikka

Poron laiduntaja

Luonnossa poro hyödyntää laajoja alueita, kun se etsii hyvin sulavia ravintokasveja. Kesällä laidunkäyttäytymistä ohjaa myös räkkä. Silloin poro joutuu hakeutumaan alueille, missä hyönteiskiusa on pienempi, kuten esimerkiksi avosoille tai viileisiin korpiin. Poro pyrkii myös välttämään alueita, joilla on laiduntamista häiritseviä tekijöitä kuten petoja, suuria ihmismääriä, kaivosalueita tai liikenneväyliä.

Poron koulutetaan matkailuporoksi pitkäjänteisellä työllä. Matkailuporot ovat ihmisen hoidosta riippuvaisempia kuin tavanomaiset porot. Tavanomaiset porot ovat hoidosta riippuvaisia noin 3–4 kuukautta vuodesta, jos ne ovat talven aitaruokinnassa. Matkailuporot taas ovat täysin riippuvaisia ihmisen hoidosta noin 6 kuukautta talvella. Tämän jälkeen osa matkailuporoista on luonnonlaitumilla ja osa laajoissa aitauksissa, joissa ne pääsevät laiduntamaan. Matkailuporojen pitopaikka tulee suunnitella huolella, jotta porojen luontaista käyttäytymistä tuetaan mahdollisimman hyvin.

Poron talvinen pitopaikka

Ryhmäaidan on hyvä olla tarpeeksi tilava, jotta poroilla on tilaa väistää arvojärjestyksessä ylempänä olevia yksilöitä ja jotta kaikilla on tilaa syödä. Ruokintatavan ja -paikan tulisi olla sellainen, että talven edetessä porot eivät joudu syömään rehujaan ulosteiden tahriman lumen päältä.

Kun aidan koko on alle kaksi aaria poroa kohden, aita käy pieneksi talven edetessä ja juomakelpoinen lumi tallaantuu käyttökeltottomaksi. Aidassa tulee olla vapaasti vettä tai lunta kaikille poroille. Myös työvuoroaan odottavilla poroilla tulee olla saatavilla lunta tai vettä. Pitkien pakkasjaksojen aikana lumi tallaantuu, ja tällöin poroille joudutaan viemään suuria lumimääriä juomavedeksi.

Matkailuporoilla roikkuu yleensä perässä köysi, joka voi tarttua kiinni pusikoihin. Aita tuleekin siivota riittävän usein syömättä jääneistä rehuista (heinä, säilörehu, lehtikerput), jotta köysi pysyy vapaana eikä tartu mihinkään.

Aitautusten tulee olla poroille turvallisia. Siellä ei saa olla syviä kuoppia eikä maassa pystyssä olevia teräviä oksia. Aitojen tulisi olla sellaiset, ettei poro tartu niihin kiinni eikä se loukkaa itseään. Aitaukseen ei rakenneta teräviä ja ahtaita kulmia, sillä niihin porot voivat pakkaantua eivätkä ne pysty väistämään toisiaan. Väliaitojen tulisi olla puisia, jotta porot eivät takerru verkkoon selvitellessään välejä aidan läpi.

Aidassa tulisi olla puita, jotta porot voivat tarvittaessa keloja sarviaan. Puut antavat poroille myös säänsuojaa.

Käytettävissä tulisi olla mieluiten erilliskarsinoita tai vähintään tolppia tai puita, jotta poroja voi tarvittaessa eristää esimerkiksi sairastapauksissa yksilöllistä hoitoa varten.

Poromatkailutilalla on hyvä olla useita aitarakennelmia eri tarkoituksiin. Porot odottavat valjastusta.

Poro tolppapaikalla

Ei ole suositeltavaa pitää poroa kiinni tolpassa tai puussa yhtäjaksoisesti pitkiä aikoja. Kun poroa pidetään kiinni, se ei pääse harjoittamaan omatoimista liikuntaa ja lajityypillistä käyttäytymistä.

Jos poroa kuitenkin pidetään kiinni, on varmistettava, ettei poro voi satuttaa itseään tolppaan ja ettei se pysty sotkemaan köyttään muiden tolppien ympärillä. Köyden tulisi olla tarpeeksi pitkä, jotta poro voi kunnolla jaloitella. Poro tarvitsee myös kiinni ollessaan vapaasti vettä tai lunta. Jos tolppapaikkaa ei voi vaihtaa, vettä tai lunta siirretään poron saataville muualta.

Kiinnipitopaikan tulisi sijaita niin, etteivät mahdollisesti vapaana liikkuvat porot pääse ahdistelemaan kiinni pidettävää poroa. Vielä koulutusvaiheessa olevat porot voivat olla arkoja yhtäkkisille liikkeille tai äänille, jotka laukaisevat pakoreaktion. Tällaiset porot sijoitetaan rauhalliseen paikkaan, jo valmiiden matkailuporojen lähelle. Vanhemmilla poroilla on rauhoittava vaikutus nuorempiin poroihin. Asiakkaiden ei tulisi päästä lähelle tolpassa pidettäviä poroja.

Poron kiinnostaa myös kesällä matkailijaa. Tällöin osa matkailuporoista laiduntaa poromatkailutilalla.

Aidatulla kesälaitumella on saatavilla puhdasta vettä.

Räkkäsuoja vähentää kesäistä hyönteiskiusaa.

Poron kesäinen pitopaikka

Täysin luonnonlaitumella oleva matkailuporo pärjää hyvin ilman mitään ihmisen apua. Sillä on paliskunnasta riippuen tuhansien neliökilometrien alueet käytettävissään. Kesäaitauksessa matkailuporon hoidon tarve ja intensiivisyys riippuvat aidan koosta ja laitumen laadusta. Suurissa aitauksissa poro pääsee laiduntamaan luonnonmukaisemmin ja valitsemaan parhaat ravintokasvit ruuakseen. Kesällä ravintoaineiden tarve on moninkertainen talveen nähden, minkä vuoksi suurissakin aitauksissa joudutaan varmistamaan energian ja valkuaisaineiden saanti lisärehulla. Vaihteleva maasto, avonaisesta maastosta tiheikköihin, vähentää räkän aiheuttamaa kiusaa, kunhan poro pystyy vapaasti valitsemaan laidunalueensa.

Kun pitopaikka on pienempi, poron hyvinvoinnin varmistaminen vaatii enemmän toimenpiteitä. Porolle annetaan riittävästi ja hygieenisesti ravintoarvoltaan sopivaa ja hyvälaatuista rehua. Puhdasta vettä on jatkuvasti saatavilla. Pitopaikassa on räkkäsuoja, joka suojaa myös helteeltä. Pahimpana räkkäaikana sääskikarkotteet antavat poroille suojaa. Petoeläimiin, irtokoiriin ja asiattomiin kulkijoihin varaudutaan.

Ruokintapaikat ja -laitteet puhdistetaan ja desinfioidaan kalkitseamalla, mikä vähentää maassa olevaa tautipainetta. Ruokintapaikkaa vaihdetaan vuosittain, jos se on mahdollista.

Hoitotoimenpiteille on varattu käsittelyaita, johon poro voidaan siirtää turvallisesti. Porolla on hyvä olla panta kaulassa, jotta kiinni otettaessa verisarviin ei tarvitse koskea.

5.6 Ruokinta talvella

Talviruokinnassa tyydytetään porojen ravinnonsaannin ylläpitotarve. Normaalikuntoisen poron osalta tavoitteena on, että se ei liho eikä laihtu. Matkailuporoilla energiaa kuluu myös työntekoon. Matkailuporojen energiatarvetta ei ole tutkittu, ja siksi kirjallisuudesta ei löydy ohjeistusta matkailuporojen ruokintatarpeista. Poromat-kailuyrittäjät soveltavat matkailuporojen ruokintaan talvella aitaruokinnassa olevien porojen ruokintaohjeita.

Myös matkailuporon talvisen ruokinnan perustana on lehtevä karkearehu (heinä tai säilörehu), energialisä (viljapohjaiset täysrehut) sekä kivennäis- ja hivenainelisät. Tyypillisesti matkailuporolle annetaan myös jäkälää ja lehdeksiä (lehtikerppuja). Myös lumen tai veden saanti tulee varmistaa. Ruokinta tulee järjestää niin, että kaikilla poroilla on tasapuolisesti saatavilla hyvälaatuista rehua. Kaikki ruokintamuutokset tulee tehdä vähitellen, jotta pötsin mikrobisto ehtii tottua uuteen rehuun.

Poron rehunsyönnin ja työnteon rytmittäminen vaatii suunnittelua, jotta poron märehtiminen ei häiriinny. Luonnossa poron syömisykli on 2–4 tuntia. Matkailuporo tulisi ruokkia noin pari tuntia ennen töiden alkua. Tänä aikana poro ehtii märehtiä jo suurimman osan rehusta. Karkearehu, kuten kuivaheinä ja säilörehu, vaativat pitemmän märehtimisajan. Rekeä vetävä poro ei kuitenkaan pysty märehtimään normaalisti. Ei ole tiedossa, mitä vaikutuksia pitkäaikaisella märehtimisen estymisellä on, mutta todennäköisesti sillä on negatiivisia vaikutuksia rehunsulatukseen ja poron hyvinvointiin.

Jäkälä sulaa nopeasti ja sitä ei tarvitse märehtiä juurikaan. Se soveltuukin hyvin rehuksi, jota annetaan ennen töitä ja tauoilla. Suurin osa päivän rehumäärästä on hyvä antaa työpäivän päätteeksi. Näin porolla on ilta ja yö aikaa syödä ja märehtiä.

Aina kun poroja ruokitaan, on hyvä seurata niiden käyttäytymistä. Porojen kuntoa seurataan yksilöllisesti. Jos joku poro ei tule muiden mukana syömään, täytyy selvittää syy. Jos poro näyttää laihtuvan, on hyvä siirtää se yksilölliseen ruokintaan ja mahdollisesti vähentää työmäärää.

Poroille voi tulla myös ripulia, jonka syytä ei aina tiedetä. Useimmiten ripuli saadaan hoidettua muuttamalla poron ruokintaa: vähennetään täysrehua ja lisätään karkearehua ja jäkälää. Porolle voidaan antaa myös pötsin toimintaa tasapainottavaa kaupallista tuotetta.

5.7 Koulutus

Koulutettavat porot valitaan pääasiassa paliskunnissa laiduntavista poroista jo niiden ensimmäisenä ikävuotena. Koulutus kestää 2–4 vuotta. Kun yrittäjät ovat poromiehiä, heillä on runsaasti tietoa ja kokemusta porojen käyttäytymisestä luonnossa. Yrittäjä tarkkailee vassoja ja arvioi niiden soveltuvuutta rekiporoiksi. Poromat-kailuyrittäjät suosivat rohkeita vassoja, jotka ovat muun muassa isokokoisia, perusolemukseltaan rauhallisia ja uteliaita.

Koulutukseen kuuluu lukuisia eri vaiheita. Oppilasporon täytyy luottaa ihmiseen, kesyyntyä ja sallia kosketus. Koskemisen jälkeen poro totutetaan pätsien laittamiseen ja vähitellen se opetetaan talumaan – eli kulkemaan ihmisen perässä niin, että köysi ei kiristy. Ennen kuin porolle laitetaan valjaat, se totutetaan kädellä

koskettelemalla painon tuntuun hartiaseudulla. Vasta tämän jälkeen kokeillaan, miten poro reagoi valjaisiin. Kun poro on tottunut valjaisiin, voidaan sille laittaa jotain kevyttä vedettävää. Kun poro ei enää arkaile takana olevaa taakkaa, voidaan siirtyä reen vetämiseen. Alussa poron edessä tulee olla vielä taluttaja, sillä poro voi arkailla reessä istuvaa ihmistä. Kun poro osaa vetää rekeä omatoimisesti, aloitetaan seuraava vaativa oppimisvaihe eli raidossa kulkeminen.

Raidossa kulkeminen voidaan aloittaa sillä, että raitoon tuodaan ensimmäisenä keulaporoksi vanhempi, hyvähermoinen ja jo kauan raidossa toiminut poro (Petteri). Seuraavana raitoon tuodaan kolmannelle paikalle myös raidossa jo hyvin kulkemaan oppinut poro (Urho). Toiseen paikkaan, keskelle, tuodaan raidossa kulkemista vasta opetteleva poro (Kisälli). Petterin ja Urhon levollinen käyttäytyminen rauhoittaa Kisällin, jolle on myös laitettu maahan jäkälää palkkioksi. Liikkeelle lähteminen on uutta Kisällille, minkä vuoksi se ei kenties halua liikkua. Kisällin mieli kuitenkin muuttuu, kun Petterin reessä istuva ohjastaja tarjoaa Kisällille jäkälää. Näin saadaan myös Kisällin reki liikkeelle, ja uusi oppimisvaihe mestariksi on alkanut miellyttävästi. Mestariksi oppiminen vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä.

Poroerotuksesta matkailuporo viedään poromatkailutilalle valmistautumaan sesonkiin.

Poro oppimassa raidon vetoon.

Matkailuporojen rekisteröintitilaisuudessa porolle laitetaan korvaan muovinen "piltta" osoittamaan sen olevan opetettu ja matkailukäytössä oleva ajoporo.

"Sitten kun se on tottunut kävelemään pikkuhiljaa siellä raidossa niin, että se on jo rento ja kävelee ja kattelee ympärilleen, niin sitten me alamme kouluttaa sitä kiertämään puita. Nytpä ei autetakaan. Se reki saa kolahtaa puuhun, niin se poro säpsähtää ja pikkuhiljaa se oppii, että hetkinen, että nuo kannattaa kiertää." (Poroyrittäjä)

Keväällä matkailusesongin jälkeen on hyvä aika kouluttaa nuoria poroja, urakkoja (poro toisella vuodella). Tällöin poro totutetaan valjaisiin. Jos poro edistyy hyvin, voidaan kokeilla myös tyhjän reen vetämistä. Useimmiten reen vetoharjoitukset aloitetaan vuorsona (poro kolmannella vuodella). Tällöin osa poroista voi jo osallistua helpoimpiin työtehtäviin.

Kun poro alkaa olla valmis matkailuporo, se voidaan keväällä tuoda Porotilamatkailu ry:n järjestämään matkailupororekisteröintitilaisuuteen.

Treenaaminen ennen sesonkia

Marraskuussa, ennen matkailusesongin alkua, matkailuporoja talutetaan ja totutetaan tauon jälkeen vetämään rekeä. Poroja totutetaan kulkemaan myös raidossa

5.8 Työskentely

Safarit ja ringit

Poromatkailuyrityksissä poroajelut ovat tyypillisesti lyhyitä, noin 200–400 metriä pitkiä rinkejä, ja asiakas saa itse ohjastaa poroa. Safarit ovat pidempiä, kestäen puolesta tunnista kolmeen tuntiin, joskus jopa koko päivän. Safareilla porot kulkevat usein raidossa, johon voi kuulua muutamasta porosta vajaan kymmenen poroon. Raidossa porot ovat liitettynä köydellä edellä kulkevaan rekeen. Safareilla ensimmäisestä porosta huolehtii työntekijä, joka joko taluttaa tai ajaa poroa. Osa safareista ajetaan myös irrallaan, jolloin ensimmäistä poroa ajaa opas. Pitkille, yli tunnin mittaisille safareille on hyvä sovittaa esimerkiksi laavupyssähdys kahvinkeiton merkeissä, jolloin poroilla on mahdollisuus levätä. Porolla tulee olla tällöin mahdollisuus syödä puhdasta lunta, ja myös helposti sulavaa jäkälää voi tarjota energiaksi.

Jengalla eli lyhyellä ringillä ja non-stop ajeluilla poroille on raskainta liikkeellelähtö, sillä se tehdään kuormaa vetäen ja useita kertoja lyhyen ajan sisällä. Jotta poro ei väsy liikaa, on tärkeää kontrolloida, minkä verran reessä on painoa. Lisäksi poroja tulee vaihtaa riittävän tiuhaan, vaikka matkaa mitattaessa porojen työmäärä ei olisikaan suuri. Opas voi hienovaraisesti ohjata isoimpien porojen kyytiin isoimmat asiakkaat ja pienempien porojen kyytiin kevyemmät matkustajat.

Yksilöllisten ominaisuuksien ja mieltymysten vuoksi kaikki matkailuporot eivät sovi kaikkiin työtehtäviin eivätkä jokaiseen kohtaan raidossa. Toiset porot kulkevat mieluummin vasemmalla ja toiset oikealla puolella edessä olevaan rekeen nähden.

Poro on sopeutunut koviin pakkasiin ja tuntee olonsa mukavaksi vielä yli -30 asteen pakkasessa. Asiakas voi samassa lämpötilassa olla jo kylmissään. Kovilla pakkasilla vältetään poron liiallista hengästymistä ja rasittumista. Silloin on hyvä käyttää safareilla hitaasti kulkevia poroja, joiden keuhkoihin ei joudu liian nopeasti kylmää ilmaa.

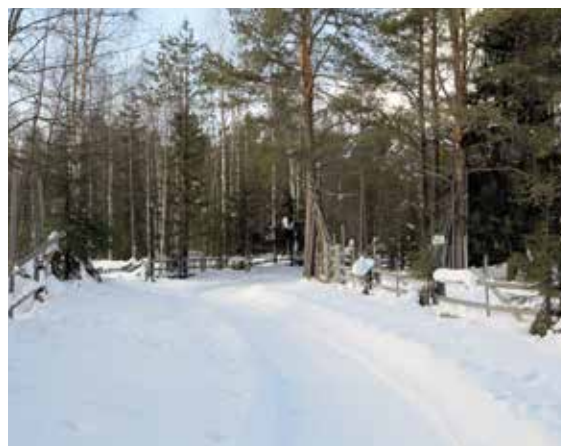
Raidossa köysien pituus vaihtelee muun muassa poron luonteen mukaan.

Reitit

Safarireitit tulee suunnitella hyvin ja niiden kunnossapidosta on huolehdittava säännöllisesti. Reitit tulee olla riittävän leveä, kaarrostosten laajoja, nousujen ja laskujen loivia sekä pohjan pitävä. Liukas ura voi aiheuttaa jalkojen venähdyksiä. Reittejä pidetään kunnossa muun muassa moottorikelkalla vedettävällä lanalla, joka tasaa uran ja rouhentaa pinnan pitäväksi. Myös piikkijyrää voi käyttää karhentamaan uran jäätynyttä pintaa. Poron turvallista kulkemista safarilla edistää, kun reitti on rauhoitettu muulta toiminnalta.

Lanalla ajoura pidetään kunnossa.

Lanatulla uralla poron jalat pysyvät terveinä.

Lepoajat

Kiireellisimmän sesongin aikaan tulee huolehtia porojen riittävästä levosta. Poroille voidaan tehdä matkailusesongin ajaksi työvuorolista, josta ilmenevät porojen työvuorot ja lepopäivät. Työvuorolistan avulla kaikki porot saavat tasaisen määrän ajoja. Poromatkailuyrityksissä, joissa on useita kymmeniä ajoporoja ja useita työntekijöitä, työvuorolista myös helpottaa töiden suunnittelua ja johtamista.

"Vihkoon merkitään, montako safaria mikäkin poro on tehnyt, onko se tehnyt aamu-, ilta- päiväsafareita vai chartereita. Joulukuun jälkeen taukokuoneen seinällä on lista, johon oppaat merkkäavat, onko poro tehnyt safarin vai pyörinyt rinkiä. Näin nähdään, että kaikkia poroja käytetään eikä vain niitä parhaimpia." (Poroyrittäjä)

Porojen työvuorolistasta nähdään työvuorot ja lepoajat.

Hyvin istuvat valjaat poron päällä.

Yksilölliset poron valjaat parantavat porolla reen vetomukavuutta.

Rekien jalasten liukkaudesta huolehditaan.

Valjaat ja reet

Hyvin huolletuilla ja sopivilla välineillä on suuri merkitys matkailuporon hyvinvoinnille. Valjaiden tulee olla porolle sopivat ja vetoaisojen kestävä. Matkailukauden alussa jokaisen poron valjaat säädetään sopiviksi. Kauden aikana lihassmassa voi kasvaa, joten valjaiden sopivuutta tulee seurata ja tarvittaessa säätää uudelleen. Nahkaiset päitset tuntuvat poron päässä mukavammalta kuin pyöreät nylonköydet. Kuluneet köydet ja aisat vaihdetaan uusiin, jotta ne eivät rikkoonu safarin aikana. Sellainen reen muoto on suositeltava, joka ei törmää puihin vaan ainoastaan viistää niitä. Reen jalaksien tulee olla liukkaat, jotta raskas taakka kuormittaa poroa vähemmän. Matkailusesongin jälkeen on aika huoltaa myös reet ja tarkistaa muun muassa rekien jalasten muovien kuluneisuus.

Asiakas poron kyydissä

Asiakkaan epäloogiseen käyttäytymiseen ajon aikana pyritään varautumaan ennakoon. Ennen safaria kerrotaan millainen eläin poro on, mistä se pitää ja mistä se ei pidä. Asiakkaan on esimerkiksi hyvä tietää, että poro ei pidä kovista äänistä, äkkinäisistä liikkeistä tai taputtelusta. Ennen ajon alkua asiakkaille kerrotaan selkeästi sanoin tai kuvin, miten poron kyydissä toimitaan. Asiakkaan käyttäytymisellä safarin aikana on suuri merkitys poron hyvinvoinnille. Ohjeet ovat tärkeitä myös asiakkaan turvallisuudelle.

Poromatkailuyrittäjä pyrkii valitsemaan asiakkaalle sopivat porot. Rauhattoman oloiselle asiakkaalle sopii hyvin vanhempi ja rauhallinen ajoporo, joka ei säikähdä asiakkaan liikkeitä eikä ääniä. Nuorta ja kokeamatonta ajoporoa ei ole hyvä laittaa asiakkaalle vapaasti ajettavaksi. Jos nuorella ajoporolla on epämuokava kokemus ajossa, sen kehittyminen osaavaksi ja hyvinvoivaksi matkailuporoksi voi hidastua.

Lue lisää:

Maijala, V. & Nieminen, M. 2004. Poron ympärivuotinen ruokinta ja sen kannattavuus. Kala- ja riistaraportteja 304. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Saatavilla jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/536674/raportti304.pdf?sequence=1.

Poron polulla -hanke 2017. Porotilamatkailuyrittäjän kultajyvät. Saatavilla paliskunnat.fi/ohjeet_opaat/Porotilamatkailun_kultajyvät_2017.pdf.

Porutaku 2012. Porojen talvitarhauksen hyvien toimintatapojen opas. Saatavilla paliskunnat.fi/ohjeet_opaat/Opas_porojen_talvitarhaus_2012.pdf.

Porutaku 2013. Porojen talviruokinnan hyvien toimintatapojen opas. Saatavilla paliskunnat.fi/ohjeet_opaat/Porojen_talviruokinnan_hyvien_toimintatapojen_opas_2013.pdf.

Porutaku 2018. Porojen ruokinta. Saatavilla www.porutaku.fi/.

Lähteet:

Laaksonen, S. 2016. Tunne poro: poron sairaudet ja terveydenhoito. Kuusamo: Wazama Media.

Nieminen, M. 1994. Poron ruumiinrakenne ja elintoiminat. Helsinki: Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos.

Nieminen, M., Maijala, V. & Soveri, T. 1998. Poron ruokinta. Helsinki: Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos.

Kirjoittajat

José-Carlos García-Rosell (YTT) toimii yliopistonlehtorina Lapin yliopistossa, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa.

Sanna Koljonen (agrobiologi AMK) toimi projektisuunnittelija-harjoittelijana Lapin AMKissa.

Outi Kähkönen (FM) toimii lehtorina Lapin AMKissa, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa.

Veikko Maijala (MMM) toimii lehtorina Lapin AMKissa.

Karoliina Majuri (agrobiologi, YAMK) toimii projektisuunnittelijana Lapin AMKissa.

Jaana Ojuva (YTM) toimii viestintäsuunnittelijana Lapin yliopistossa sekä Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa (Lapin yliopisto ja Lapin AMK).

Eija Raasakka (restonomi) toimii projektipäällikkönä Lapin AMKissa, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa.

Mikko Äijälä (YTM) toimii tutkijana Lapin yliopistossa, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa.

Eläinten hyvinvoinnin edistäminen on tänä päivänä merkittävä ja erityisen näkyvä osa vastuullista matkailutoimintaa. Lappiin saapuvat kansainväliset matkailijat ja matkanjärjestäjät edellyttävät, että eläinmatkailuyrittäjät tuottavat palveluita vastuullisesti, eläinten hyvinvointi huomioiden. Myös monet lappilaiset matkailutoimijat tunnistavat eläinten hyvinvoinnin merkityksen alueen matkailulle.

Tässä oppaassa kerromme, millainen merkitys kolmella keskeisellä Lapin matkailussa työskentelevällä eläimellä – rekikoiralla, porolla ja hevosella – on osana Lapin matkailupalveluita. Esittelemme monipuolisesti niiden hyvinvointia edistäviä hyviä käytänteitä, joista kukin yrittäjä voi poimia omaan toimintaansa parhaiten soveltuvat.

